GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi dva puta na mjesec. — Cijena mu je za članove „M. H.“ 3, za nečlanove 4 K.

Br. 3. i 4 — Izdaje „Matica Hrvatska“. — Za uredništvo odgovara dr. Ante Radić. — God. I.

Sadržaj 3. i 4. broja:

КЊИЖАРА

СВЕТИСЛАВА Б. ЦВИЈАНОВИЋА

У БЕОГРАДУ

препоручује поштованој читалачкој публици своје богато стовариште српских књига.

Осим ниже наведених новијих дела има увек на стоваришту сваку српску књигу.

Услуга брза у тачна.

Билзе. Из малога Гарнизона. Роман из војничкога живота. Б. 1906. К 1·50.

Вајнгарт, Др. А. Криминална тактика. Ручна књига за истраживање злочина (превео Д. В. Бакић). Б. 1905. К 4·50.

Вулетић, С. П. Просте душе. З. 1905. К 1·50.

Гаве, А. Идеја Отаџбине, превод с француског. Б. 1905. К —·50.

Годишњица Николе Ћупића, књига XXV. (за 1905.) Б. 1906. К 2·—

Иванић, И. Маћедонија и Маћедонци. Путописне белешке са географском, етнограф., статист. и привредно-трговачком грађом. Са 43 слике. Б. 1906. К 6.—

Јовановић, М. Касарнске фотографије 1904.—1905. Б. 1905. К —·80.

Кампеано, Др. М. Покушај војне психологије. превели М. Ромовић и Б. С. Јовановић. Б. 1904. К 2·50.

Карнеш, А. Царство послова (Empire of Business). Б. 1904. К 2·—

Кнежевић, Б. Б. Телеграфија без жица. Б. 1905. К —·50.

Комарчић, Л. Слике и прилике. Б. 1906. К 2 —.

Кочић, П. С планине и испод планине, књ. II. З. 1904. К 1·50, књ. III. Б. 1905. К 1·—.

Leger, L. Словенска митологија (превео Р. Агатоновић). Б. 1904. К 3·—.

Летопис матице српске, књ. 235. (за јануар 1906.) Н. С. 1906. К 1·—.

Максимовић, Д. Антон Чехов (студија). Б. 1905. К 1·—.

Марковић, Даница. Тренуци (Песме). Б. 1904. К 1·—

Масарик, Т. Т. Једноженство и многоженство. С. К. 1902. К —·30.

Матавуљ, С. Живот (10 новела). Б. 1904. К 1·20.

Миљанов, Марко. Племе Кучи у народној причи и пјесми. Б. 1904. К 4·—.

Мопасан, Ги де. Приповетке I. (превео Д. Л. Ђокић). Б. 1905. К 1·—.

Парента, М. Има ли душе? Је ли душа бесмртна? З. 1905. К 1·50.

Пејо, Ж. Образовање воље. С. К. 1904. К 2·—

Поповић, П. Приповетка о девојци без руку. Студија. Б. 1905. К 2·—.

Предић, Б. Трговачка кореспонденција за школску и приватну употребу (укоричено). Б. 1906. К 6·—.

Пророковић-Невесињац, Р. Т. Невесињска Буна 1874. и почетак устанка у Херцеговини 1875. год. Б. 1905. К 1·50.

Ракић, М. М. Песме. Б. 1903. К 1·—.

Савићевић, Dr Венеричне болести. Кратке белешке о познавању, лечењу последицама и предобрани. Б. 1905. К 1·—.

Seailles, G. Унутрашњи живот и рад у друштву (превео В. Стајић). Р. 1905. К —·40.

Спенсер, Х. О Васпитању умном, моралном и телесном (превео Ј. Миодраговић) Б. 1903. К 2·—.

Сремац, С. Три приповетке. С. К 1904. К 1·—.

Студије психичне. 1. Шта бива после смрти? 2. Гласови с оног света. Б. 1905. К —·60.

Студије психичне: Чија је будућност? К —·60.

Ћоровић, В. Историја »Зоре« (прилог историји омладинског покрета). Р. 1906. К —·50.

Ускоковић, М. М. Под животом (Приче). Б. 1905. К 1·—.

Фламарион, К. Незнани свет и психички проблеми. Б. 1905. К 1·—.

Хауптман, Г. Утопљено звоно, превео Р. Одавић. Б. 1905. К 2·—.

Хелвиг, Б. Темпераменти код деце. Њихова карактеристика и васпитање у кући и школи. Превела Б. Перовић. Б. 1905. К 1·—.

Хомерова Илијада, превео Т. Маретић. Б. 1905. К 6·—.

Хомерова Одисеја, превео Т. Маретић. Б. 1904. К 4·—.

Цар, М. Моје симпатије. Књижев. слике и студије. III. коло. З. 1904. К 2·40.

Чокорило, Ђ. А. Значај културне борбе у Француској. Б. 1905. К 1·50.

Чокорило, Ђ. А. Тајна аустријске политике и њезино продужење у Босни и Херцеговини. Б. 1906. К 1·50.

GLAS MATICE HRVATSKE

Izlazi 10. i 25. u mjesecu. oo Cijena mu je za članove 3, za nečlanove 4 K na godinu.

BR. 3. i 4. U ZAGREBU, DNE 10. OŽUJKA 1906. GOD. I.

Kritika.

Kad je u prošlom stoljeću izlazila glasovita „Rimska povjesnica“ od Theodora Mommsena, bilo je o njoj svakakve kritike od svakakvih kritičara. Ali veliki učenjak slabo je mario, što se o njegovu djelu piše i piskara. Pripovijeda se, da je jednom zgodom rekao: „Ja tih kritika ne čitam, jer sva ta čeljad, što me kritizuje, znade manje od mene. Jedini dr. Karlo Peter mogao bi mi djelo ocijeniti, jer *on znade koliko i ja.*“

Možda je ova crtica o Mommsenu tek anekdota, možda on toga nije ni rekao: — ali nema sumnje, da se u toj izjavi o kritičarima krije duboka istina. Ta kako će onaj ocjenjivati neko djelo, koji u opće manje znade i umije, nego što djelo sadržaje, te po tom nije ni podoban, da ga pravo razumije? Pače i *više* mora znati kritičar nego pisac, jer će inače njegova ocjena biti sve drugo, a najmanje ono, što bi morala da bude. Ta poznato je, kako je u Njemačkoj izašao nekakav spis: „Napoleon kein Feldherr, bewiesen von einem pension. Lieutenant“, — jamačno od poručnika, koji u svom životu nije vidio ni jedne čitave pukovnije u bojnom redu!

Što stoji za znanstvenu kritiku, vrijedi kud i kamo više za kritiku o umjetničkim djelima i o lijepoj knjizi. Tu kritičar treba *ne samo da znade, nego i da umije.* O poeziji može da sudi tek onaj, koji je uz teoretsko znanje estetike i poetike i sam prepatio sve ono, što je Preradović tako plastički prikazao u svojoj pjesmi „Radost i muka pjesnikova“. Pače ni to posve ne dostaje. Kritičar umjetničkih djela treba da je istančio svoj ukus savjestnim proučavanjem najuzornijih djela one umjetnosti, kojoj pripada djelo, o kojemu hoće da kaže svoj sud.

Da sve u jedno skupim: kritičaru umjetničkih djela treba uz sigurno teoretsko znanje i obilato *iskustvo,* koje se postizava vlastitim radom i proučavanjem uzornih djela. Jer sva teorija o umjetnosti nesumnjivo je mladja od samih umjetnina. Baš radi toga, što za kritiku umjetničkih djela treba obilata iskustva, mogu se njom uspješno baviti tek dobom poodmakli, zreliji ljudi, koji su za života svoga mnogo lijepa i dobra čuli, vidjeli i čitali, pače i sami stvarali. Pa tako se zgadja po čitavom ostalom obrazovanom svijetu, da mladji ljudi redovno umjetnička djela stvaraju, dok stariji iskusni ljudi ta djela proučavaju i kritizuju. Kod nas Hrvata stoje stvari baš naopako: *kod nas moraju stvarati stariji ljudi, dok se mladji hoće da proslave svojim kritikama!* Da je kraj takih prilika posve opravdana vječita tužba, *da u Hrvatâ kritike ni nema,* posve je razumljivo. Pače i sam pojam kritike znatno se je izopačio, te se pod kritikom razumijeva nešto negativno, nepovoljno, kao neka pokora za umjetnika i njegovo djelo. Velika većina svijeta pače misli, da kritizovati znači, što i grditi, pa je gotovo razočarana, ako u kojoj tobožnjoj kritici iznimice nadje zrnce pohvale i priznanja! Ali tako mora biti, kad se kao kritičari razmeću ljudi, kojima manjka sve, što bi moralo resiti kritičara.

Ako hoćemo, da i u nas Hrvata bude jednom kritike, one prave kritike, koja je ne samo sastavni dio literature, nego i vodja i regulator njezin, treba da si duboko usječemo u pamet ove uvjete za razvoj čestite kritike.

1. *Kritike neka pišu zreliji, iskusni i u dotičnoj struci posve vješti ljudi.* Ne mislim ljude obnemogle i potpune invalide, koji živu tek za prošlost i u prošlosti, koji ne razumiju življi kucaj srdaca mladjega koljenâ; već ljude u naponu muževne snage, koji stoje na razmedju dviju generacija, koji cijene dobro staro, a uživaju s napredka novijega doba. Kritičari neka budu svjesni mu-

ževi, *privrženici mirne, postepene evolucije,* a nipošto pristaše budi krute reakcije, budi razorne revolucije.

2. *Kritika mora biti pravedna.* Pravedna kritika pita najprije, što je umjetnik ili autor htio, ili koja mu je bila zadaća? Kritičar može tu zadaću autorovu odobriti ili zabacati, — ali nakon toga mora ipak da samo djelo prosudjuje prema onomu cilju, koji si je autor izabrao. Kritičar ne smije roman prosudjivati po tehnici drame, pak tražiti u romanu ono, što se zahtijeva od drame. Kritičar ne smije laku operetu prosudjivati kao da je ozbiljna opera, niti slikarski nacrt kao gotovu sliku. Ako se kritičar i ne slaže sa smjerom koje škole, slobodno mu je to obrazlagati, — ali umjetničko djelo neke škole, makar ju zabacuje, mora ipak ocijeniti po načelima te škole. Ako roman romantičke škole pobija naprosto nazorima modernističke škole, ne radi tek nepravedno, nego ća i nepošteno. *Napokon sve su škole prolazne — a prave umjetnine ostaju vječne, proizašle one ma iz koje škole.* Osobito pak neka bude kritičar oprezan, kad se namjeri na djelo, koje ne može pribrojiti ma ni jednoj školi; osudjujući takva djela može se lako prevariti, te će ga potonja pokoljenja ne samo bijediti s nepravednosti, nego će mu se i smijati, što ga nije razumio.

3. *Kritika mora biti instruktivna (poučna).* Kritike se i pišu, da se nešta nauči i autor umjetnine i svi oni, koji umjetninu uživaju. Čestit će kritičar iznijeti potanko *sve ljepote djela,* da ga svijet bolje razumije, pa se tako njim više i nasladjuje, osobito pak tada, kada kritičar obrazloži, u čem stoji ljepota ili po čemu je nešta lijepo. Uživanje je kud i kamo intenzivnije, kad te i razlog podkrijepi, da je nešto zaista lijepo.

Ali iznoseći ljepote i dobre strane umjetnine ne će kritičar zašutjeti ni *loše strane* njezine, poglavito radi samoga autora, da ga podsjeti, gdje ga je tvorna snaga izdala. Ali i tu će svoj sud razlogom potvrditi, da se ne pričini, kao da mu prigovor nije opravdan. Poman će kritičar još i manjkavo popuniti, loše ispraviti, — ili bar svojim savjetom pripomoći, da se kod reprodukcije umjetnine mane njezine i nedostatci po mogućnosti isprave. Ovaki su savjeti osobito korisni, te su mnogo puta u svjetskoj umjetnosti doprinijeli, da je autor budi manjkavo usavršio, budi nešto sasvim novo stvorio.

4. *Kritika neka bude iskrena i pobudjujuća.* To se postizava donekle već tim, što je u prednjoj točki izloženo. Ali iskrena neka bude kritika i po tome, *da se djelo,* ma i izvrsno, *suviše ne uzvisuje,* ili ako je manjkavo, *suviše ne ponizuje.* Jer djelo pojedinca, ma i genijalnoga, nije ipak isključivo njegova svojina, nego donekle i tvorevina njegovog doba i njegovih savremenika. To vrijedi i za djela manje genijalnih umjetnika, koja su takodjer čeda svoga vijeka. Naročito pak u nas neka se suviše ne hvali, jer se superlativi hvale lako prometnu u superlative korenja.

Kritika neka odaje iskrenu radost kritičarevu, te neka i darovitijega i manje darovitoga umjetnika pobudjuje na dalji, sve savršeniji rad. Tim će umjetnika hrvatskoga bar nekako odštetiti za pošteno i ustrajno nastojanje, koje se u nas materijalno i onako vrlo slabo naplaćuje.

5. *Djela loša, koja ne odaju ni talenta ni mara autorova, neka su u opće ne kritizuju.* Čemu iskazivati počast onomu, koji je nije zavrijedio? Ako se kritikom odlikuju loša djela, kakvo je onda odlikovanje za dobra djela, kad se i na loša obazire? Šutnja mramorkom o lošem djelu neka bude najosudnija kritika njegova. Možda će se tada u Hrvatskoj stvarati za koji postotak manje, ali bar će valjana djela i više vrijediti i bolje se plaćati.

Ovo nekoliko mojih misli neka bude tek pobuda za dalje razmišljanje o svojstvima i ciljevima hrvatske kritike. Možda se i u nas prije ili poslije ipak javi jedan Bêlinskij? *V. Klaić.*

Autorska prava na Lisinskove skladbe.

Kad sam u br. 24. „Vienca“ od 16. lipnja 1900. saopćio svoju studiju pod naslovom „Autorska prava na Lisinskovu operu „Porin“, rekao sam na kraju te rasprave: „Iz ovoga, što e u javnosti poznato, ne može se izvesti, da su pok. Ognjanu pl. Štrigi pripadala autorska prava na Lisinskove skladbe, naročito i na opere „Ljubav i Zloba“ i „Porina“; a to se isto mora tvrditi i glede svih onih osoba, koje svoja autorska prava budi u cijelosti, budi djelomice izvode od pok. Ognjana pl. Štrige“. Ova moja izreka bijaše ispravan zaključak iz premisa sadržanih u mojoj raspravi, u kojoj sam kazao i ovo: „Meni je stalo do istine, i do ničega nego samo do istine . . . pak sam drage volje pripravan saslušati i protivno . . . mnijenje i uvažiti dokaze za to mnijenje.“ Pošto je u sudbenoj pismari nestalo ostavinsko-raspravnih spisa iza Lisinskoga, ostalo je mnogo toga nejasno, tim više, što je u biografiji Vatroslava Lisinskoga od *Fr. Ž. Kuhača* dano razjašnjenje, koje sadržaje pravničke nemogućnosti. Godine 1900. nisam

znao, da će se netko naći, koji će bar ponešto stvar razjasniti, a još manje, da ću to biti — ja sam.

Mojom raspravom od god. 1900. nisam doduše mogao uvjeriti pisca Lisinskove biografije g. *Fr. Ž. Kuhača,* da neki njegovi navodi o prelazu Lisinskovih prava na pok. *Ognjana pl. Štrigu* ne stoje, te je već i u II. popunjenom izdanju biografije Lisinskove, što ju je izdala „Matica Hrvatska" god. 1904., doslovce ostao kod svojih navoda prvoga izdanja, a da nije ni pokušao razbiti moje razloge; ali je ona moja rasprava ipak u tom pogledu donijela liepu korist. Dobrotom presvijetl. gosp. *Vladimira Mažuranića,* prvoga potpredsjednika kr. banskoga stola u Zagrebu, dobih uručbenicu izdanu iza Vatroslava Lisinskoga. Gosp. *Vladimir Mažuranić* našao je tu *izvornu* uručbenicu u ostavštini svoga pok. ujaka, a čuvenoga hrvatskoga pjesnika dr. *Dimitrije Demetra,* te taj izvornik i čuva, a meni je dobrohotno ustupio prepis, koji sam s izvornikom sravnio i suglasnim pronašao. Izvornik je pisan njemačkim jezikom, jer su u ono vrijeme germanizatornoga absolutizma naši sudovi njemačkim jezikom uredovali. Nastojanju biskupa *Strossmayera* i *Ivana Mažuranića* imamo zahvaliti, da je god. 1861. njemačkoga kao uredovnoga jezika u Hrvatskoj i Slavoniji tako rekuć preko noći nestalo, i da je hrvatski jezik opet uveden u svoja prava.

Ova uručbenica u doslovnom hrvatskom prevodu glasi ovako:

„Broj 4703/gradj.

Uručba.

C. kr. gradskodelegovani kotarski sud u Zagrebu kao raspravna oblast ovime *uručuje ostavinu* iza dne 31. svibnja 1854. *bez oporuke* preminuloga Vatroslava Lisinskoga gospodinu Albertu Štrigi kao punomoćjem od 15. kolovoza 1854. iskazanomu punomoćniku pod 24. srpnja 1856. br. 4613. uvjetno se nasljedno očitovavših nasljednika *Ane Prettner, Franje Weigelhofera* i *Josipa Fuchsa* kao zakonskih nasljednika, te se ostavinska rasprava dovršenom izjavljuje. Ujedno se gospodinu Albertu Štrigi potvrdjuje, da je njemu brevi manu izručena operna partitura „Porin" na temelju očitovanja gornjih nasljednika od 24. srpnja 1856. br. 4612 u njegovo vlastničtvo. U Zagrebu 15. srpnja 1858. C. kr. viječnik sudbenoga stola Lipovčić s. v."

Ova nam uručbenica razjašnjuje mnogo, ali ne sve. Iz nje doznajemo, da je Lisinski umro bez oporuke, i da je njegova ostavina uručena zakonskim nasljednicima, koji su se po svom punomoćniku Albertu Štrigi nasljedno očitovali dne 24. srpnja 1854., a to su Ana Prettner, Franjo Weigelhofer i Josipa Fuchs. Ovima dakle pripadaju sve Lisinskova prava, medju ovima autorska prava na sva Lisinskove skladbe. Vidimo nadalje, da Albert Štriga nije nikakav baštinik Lisinskoga; da je partituru opere „Porin" dobio od Lisinskovih nasljednika, i to na temelju posla medju živima. O prvoj Lisinskovoj operi „Ljubav i Zloba" ne ima tu ni spomena; za nju se ne veli, da su ju Lisinskovi nasljednici uručili Albertu Štrigi.

Ali uručbenica zagrebačkoga suda ne daje nam dovoljne obavijesti, u čem se je to sastojala Lisinskova zaostavština? Da se nisu izgubili ostavinski spisi, koji bi morali biti u pismari kr. kot. suda zagrebačkoga pohranjeni, mogli i morali bismo iz njih doznati one imovinske predmete, koji su iza Lisinskove smrti ostali, kao i one eventualne dugove, koje je ostavio. Kad čitamo, što g. Fr. Ž. Kuhač u svom djelu „Vatroslav Lisinski i njegovo doba", str 130. i 131. u II. izdanju, a posve jednako i u I. izdanju, piše, morali bismo doći do zaključka, da u ostavštini pokojnikovoj nije u vrijeme uručbe ostalo nikakovih glazbenih njegovih rukopisa. Gosp. Kuhač naime pripovijeda, da su ljudi raznosili glazbotvorine i rukopise, da si je zaručnica Lisinskova pridržala jedno trideset popijevaka, koje je u svom domu čuvala; da je sud zaplijenio, što je bilo još ostalo, u ime dugova, koje je Lisinski ostavio; da je Štriga „na svu sreću" još prije zapljene odnesao partiture i glasovirsku udezbu operâ „Ljubav i zloba" i „Porin". Ono, što je bio sud zaplijenio, to je na javnoj dražbi i prodao, a kupio je to Štriga za 40 forinti, pošto nije nitko htio više dati za tu „makulaturu", kako su tu ostavštinu na dražbi nazvali. O operama „Ljubav i zloba" i „Porin" tvrdi gosp. Kuhač, da je povjerenstvo podiglo proti Štrigi parnicu, koja se svršila tim, da su obje opere Štrigi dopitane kao njegova svojina, a opravdana da je osuda time, što je Štriga za Lisinskoga mnogo učinio, što je pokojnik operu „Porin" Štrigi posvetio. Svaki pravnik znade, da sudbeno „povjerenstvo" ne može dići nikakove parnice, i da se sudbena osuda ne može opravdati tako naivnim razlozima. Parnicu radi vlastništva mogahu dići samo zakonski nasljednici; ali da je oni nisu digli, to vidimo odatle, što su bili sa Štrigom u dobrom sporazumljenju. Ta već 15. kolovoza 1854., dakle 2 i pol mjeseca iza Lisinskove smrti, daju mu punomoć, da ih zastupa u ostavinskoj raspravi, i tu mu punomoć ni do svršetka rasprave (15. srpnja 1858.) ne otpovijedaju. Nitko ne će svoga protivnika, proti komu vodi parnicu, imenovati svojim punomoćnikom u poslu, u kojem se radi o onim istim imovinskim predmetima, glede kojih proti njemu parnicu vodi. Osim toga pak gore saopćena uručbenica dokazuje, da se glede partiture opere „Porin" i nije vodila nikakova parnica, jer bi ju Lisinskovi zakoniti nasljednici brevi manu izručili Štrigi, a to u svojem očitovanju od 24. srpnja 1858. br. 4612. izjavili, te je na tom temelju, na temelju neparbenom, sud potvrdio Štrigi, da je

ta partitura njegovo vlasništvo. Nije dakle nikakova osuda izrečena, pa ni s onako naivnim razlozima, kakove navodi g. Kuhač.

Ali ako stoji to, da su jedan dio Lisinskovih skladaba ljudi razgrabili, jedan dio njegova zaručnica pridržala, a što je ostalo, sud na javnoj dražbi prodao Štrigi za 40 for., obje opere pak u parnici njemu dosudio kao njegovu svojinu — što je to onda od svih Lisinskovih skladaba u vrijeme uručbe ostalo za njegove nasljednike? Ništa, sasvim ništa. Nastaje nadalje pitanje: kakav je imetak osim kompozicija ostao iza Lisinskoga? Opisuje ga kao velikoga siromaha, od koga nije očekivati i čedne imovine. Vjerojatno je, da je ostalo nešto rublja, odijela, pokućtva i štaka, koja mu bijaše potpora za života. To je sve vjerojatno, ali nije izvijesno. Bez dvojbe je najveća imovinska vrijednost bila u njegovim skladbama. Albert Štriga je samo pravo izvedbe u trojednoj kraljevini obiju Lisinskovih opera prodao našoj kraljevini za 10.000 Kruna; od odličnih Rusa dobio je, prema kazivanju g. Kuhača (str. 201) nekoliko tisuća rubalja kao pripomoć za tiskanje partiture „Porina". Koliko je tih tisuća rubalja bilo, toga g. Kuhač ne kaže; nu ja sam vidio izvornik pogodbe, koju je sklopio Albert Štriga s Aksakovom u Moskvi, te se sjećam, da je svota izmedju 4—6000 rubalja — točno toga više ne znam. Prema tomu je Štriga i iz Moskve dobio oko 10.000 Kruna; zatim je od „Kola" dobio 800 for. Što se dakle zna, unišlo je samomu Štrigi oko 20.800 Kruna. Prama tomu najveću vrijednost Lisinskove imovine sačinjavahu upravo njegove skladbe.

Da je sud i te skladbe uvrstio u aktivnu imovinu Lisinskovu, to se dade tvrditi zaključkom iz uručbenice od 15. srpnja 1858., jer sud u njoj spominje partituru opere „Porina", pa o njoj veli, da se potvrdjuje, te je ona na temelju očitovanja nasljednika od 24. srpnja 1856. vlasništvo Alberta Štrige. Da sud nije skladaba smatrao kao imovinu, ne bi ni partituru opere „Porina" u uručbenici spomenuo.

Na koga su dakle prošla autorska prava na Lisinskove skladbe? Na ovo je pitanje već uručbenicom od 15. srpnja 1858. odgovoreno tako, da je sud sva prava, dakle i autorska prava, uručio zakonskim nasljednicima Lisinskovima, a to su: Ana Prettner, Franjo Weigelhofer i Josip Fuchs. Posebne okolnosti, koje prema kazivanju g. Kuhača prate tu Lisinskovu ostavinu, nukaju nas, da se osvrnemo na pitanje: na koga ta autorska prava nisu prošla? Dakako da se pri rješavanju ovoga pitanja moramo osvrtati na ono, što nam je poznato.

Autorska prava ne može steći nitko time, da si samovlasno uzme skladbe, niti onaj, tko pridrži pri sebi skladbe, dane mu eventualno od autora, nu bez prenosa autorskoga prava; niti onaj, tko na sudbenoj javnoj dražbi kupi skladbe. Ja sam u gore citiranoj svojoj raspravi u „Viencu" rekao: „Autorsko pravo nije pravno spojeno s onom tvari, na kojoj je duševno djelo napisano ili nacrtano; prama tomu može netko biti vlasnikom onoga papira, na kojem je Lisinski napisao svoje opere, a ipak može autorsko pravo na te opere nekomu drugomu pripadati. Tko ima u svojoj vlasti papir, nije već samo iz toga razloga i ovlaštenik autorskoga prava". — Što se pak tiče sudbene prodaje „literarne ostavštine", rekao sam, da autorska prava ne mogu biti predmetom sudbene ovrhe ni prodaje, ovim riječima: „Radi zakonske i pojmovne nemogućnosti ovrhe tvrdimo mi, da autorskih prava na svukoliku glazbenu ostavštinu pok. Vatroslava Lisinskoga (uključivo i opere „Ljubav i Zloba" i „Porin") nije sud zaplijenio, nije ih putem dražbe prodao, i nije ih Ognjan pl. Štriga kupio ni za 40 for.. ni za 600 for., i da u tom pogledu manjka pravni temelj za njegovo pravo na ta autorska prava". Što sam god. 1900. rekao, kod toga ostajem i danas. Prama tomu ne može se smatrati dokazanim, da je autorsko pravo od Lisinskoga prešlo na Alb. Štrigu time, što je on njegovu litararnu ostavštinu na dražbi kupio za 40 for. To se isto mora kazati i glede opere „Ljubav i Zloba". Al što da reknemo glede opere „Porin"? Ta u uručbenici zagrebačkoga suda od 15. srpnja 1858. potvrdjuje se, da je partitura opere „Porin" vlasništvo Alberta Štrige na temelju očitovanja nasljednikâ od 24. srpnja 1856., br. 4612. Ovi su nasljednici svakako bili vlasni, da ustupe autorska prava pok. Štrigi. A jesu li oni to učinili? Što se ima razumijevati pod *vlasništvom* partiture opere „Porin"? Da li i autorska prava? To bi se moglo doznati samo iz onoga očitovanja, pak će se i doznati, ako se ikada nadju ostavinski spisi iza Lisinskoga, koji bi morali biti kod kr. kot. suda I. u Zagrebu. Ali ako se pod „vlasništvom" imadu razumjeti i autorska prava, onda su ta prava Alberta Štrige dokazana samo na operu „Porin", i ni na što drugo.

Da li su pak Lisinskovi nasljednici svoja autorska prava na Lisinskove skladbe prenesli, i na koga, to nam nije poznato.

Ivan Zahar.

Dva nova dramatičara.

(Mirko Dečak i Kolarić-Kišur.)

Kao dramaturg Hrvatskog zemaljskog kazališta osjećam se vrlo sretan, da mogu objaviti opet dva nova hrvatska dramatičarska imena, a kao odbornik „Matičin“ prihvaćam krasnu zgodu, da ih prikažem rodoljubnom općinstvu prije nego što se njihova djela iznesu na našu narodnu pozornicu. Drame su im kratke; nijedna ne prelazi granice običnih aktovaka, al su zavrijedile, da se o njima piše s poštovanjem, a time i mlade pisce podbode iskrenim poticajem na dalnji rad, da nam na pô puta ne sustanu, nego doskora donesu još jačih i narodnijih dokaza svoga neospornog talenta.

Hrvatska dramatika pokročila je posljednjih deset godina neočekivanom sigurnošću. Naši originalni komadi, koji su u starom kazalištu bili još *rari nantes in gurgite vasto,* poskočili su danas ne samo svojim kvantitetom nego i kvalitetom, kojim se možemo ponositi. Istina, da medju ovim novim stvarima ima i takovih, koje se doduše ne mogu porediti s većinom stranih djela, koja se iznose na našoj pozornici, ali ima i takovih, koje — i ako nisu bog zna kakove — a ono se barem mogu dostojno staviti uz bok boljim dramskim radovima iz ostale Evrope. Uspjeh pojedinih naših domaćih noviteta više puta upravo je krasan. Kazališno općinstvo naime ne poznaje „gledanja kroz prste“. Ako djelo *nije* dobro, ne će ono privlačiti publike, pa makar se pisac ponosio bog zna kakovim zvučnim i patriotskim imenom; a, ako je dobro, općinstvo će mu aplaudirati i posjećivati dotične predstave, makar za pisca prije nikada i ne čulo. To je onaj veliki moral naših pozorišnih posjetnika, pred kojim treba da se skine kapa. Pa, kad se uza sve to može nabrojiti velik niz hrvatskih dramskih i opernih noviteta, koji su se urezali u srce našega — nazovimo ga „internacionalnim“! — općinstva, onda je to tako krasan rezultat našeg pozorišnog nastojanja, da se boljemu nismo mogli nadati ni u snu. Nova kazališna zgrada zaista je dakle i u pogledu našeg izvornog književnog rada izvršila svoju veliku kulturnu zadaću, koju su joj svi književnici i rodoljubi namjenjivali.

Brojevi će još jasnije reći. Od 14. listopada god. 1895., pa do konca siječnja 1906. davala se na hrvatskoj narodnoj pozornici 452 noviteta. Ogroman broj, kojemu jedva da će se igdje u svijetu naći pozorišni premac jednakog kvantitativnog rada. Megju tim novitetima bilo je *108 novih hrvatskih radova,* što bi sa sedam srpskih (— u svemu dakle 115 domaćih —) nadmašivalo svaku pojedinačku stranu književnost, iz koje je naša pozornica uzaimala duševne produkte. Franceska nam je dala 107 noviteta, a njemačka — čudnim slučajem! — isto toliko. Ruskih noviteta bilo je 29, čeških 15, engleska 22, talijanskih 17, slovenskih 8, bugarskih 5 (kao i španjolskih i norveških), starogrčka 4, a poljska 3. Iz ostalih literatura (staroindijske, švedske, danske i holandske) davan je po jedan novitet.

Kad se uzme u obzir, da mi zapravo nemamo dramatičarâ od zanata, kakovim se mogu podičiti veliki strani narodi, nego da se većina hrvatskih dramskih pisaca daje na obragjivanje ovog najtežeg polja lijepe književnosti samo nekako prigodno, sporadično i bez specijalnog spremanja, onda nam veliki i čisti dramski uspjeh gdjekojih naših pisaca s tim neobičnije udara u oči.

Pisanje drama naime mora se *učiti* kao nijedna druga struka beletrističkoga stvaranja. Mnogi se inače dobar novelista vara, ako misli, da bi njegova priznana književnička vještina dostajala i za dobru dramu, samo „kad bi pokušao“. Tu se dade dobro primijeniti ona vesela priča o Englezu, kojega su zapitali, da li umije udarati u glasovir, a on samosvijesno odgovorio: možda bih umio, al dosad još nisam pokušao . . . Onda bi i svako mazalo, koje umije kistom baratati, moglo sebi uobraziti, da bi mu pošlo za rukom i dobru sliku naslikati. Ne, za taj posao treba zasebnih studija, treba sregjenih tehničkih pojmova, a u prvom redu specijalna *dramska duša,* koja će sebi zamisliti kakav karakter ili situaciju, da već na prvi pogled općinstvu zavrne čuvstvima i ono se dršćući osjeti u dodiru s nečim velikim, s nečim elementarnim.

Prikazat ću to zornije. Iz službene intendantske lože posmatrao sam ja desetak godina pozorišne impresije na naše kazališno općinstvo. Znao sam za svaku potresniju situaciju pojedinih komada, pa sam — ispod oka pogledavajući na parquetne redove — čekao na efekte. Ako je pisac umio psihološkom utanjenošću da isprva pomalo, a onda sve jače i jače okupira interes biranog općinstva, onda si mogao razabrati krasan prizor, kako se publika sa svog komodnog naslona sve više ispravlja . . . Neki podignu glavu, a neki se čak uhvate rukama za naslon prednjega reda. To eto znači, da je pisac — zavrnuo i napisao nešto snažno. Iza takovih momenata otmeno općinstvo *ne* aplaudira. Ono je odviše okupirano svojom unutarnjošću, te ga upravo povrijedi zaglušna dreka i vika iz parterra.

Takovo eto, čisto dramsko raspoloženje izazvat će po mom uvjerenju za nekoliko dana „*Grbavac*“, izvorna drama mladog hrvatskog pisca *Mirka Dečaka.*

Ime ovog najmlagjeg književnog radnika bit će širem općinstvu još sasvim nepoznato. Dosad se pokušavao uz potpuno ime samo u radovima najužeg opsega, a što je izdao u zasebnoj knjizi („Naše duše"), izašlo je pod pseudonimom Lucien Métivet. Prije tri tjedna štampao je u jednom zagrebačkom dnevniku feuilleton pod natpisom „Jedan dogagjaj". Ali se već i po ovoj stvarci razabiru jasne konture spisateljeve literarne fiziognomije. Parfumirani stil aristokratskog milieu-a s jakom notom dramske sklonosti. I taj je feuilleton već sâm sobom — nedialogizovan dramolet. Radnja je ove skizze uzeta iz krugova münchenskog višeg društva, gdje se je Dečak duže vremena spremao za današnje svoje zvanje. Mladi pisac je sada compagnom Maravićevog štamparskog poduzeća, pošto je izučio u Münchenu i Berlinu povijest umjetnosti i bibliografiju.

I radnja Dečakovog dramskog prvijenca uzeta je iz münchenskog umjetničkog svijeta. Čin se odigrava u atelieru grbavog slikara Arsenija. Za inscenaciju ove odaje ponudio je dramatičar kazališnoj upravi bogati pribor svojih vlastitih slika i plastičkih predmeta, koje je nakupovao za svog putovanja po svijetu. — Na lijevoj strani pozornice uz velike staklene prozore bit će na stafelajama postavljeno nekoliko ženskih poluakata i damâ u fantastičkim toilettama. Na podu debeli sagovi. Velika noćna svjetiljka osvjetljivat će crvenkastim svjetlom prostorije prenatrpane maskama od gipsa i slikama, malim stolovima za šah, kartanje i pušenje, na kojima su postavljene svijeće s raznobojnim transparentnim plašticima. Na stijenama uokvirene slike i antikno oružje. Na modernim stalcima broncane figure. Nekoliko naslanjača. Na lijevoj su strani vrata u spavaću sobu, odijeljena od ateliera baršunastom žutom zavjesom. U desnom kutu prostrt stol s ostacima večere, nekoliko praznih boca vina i dvije boce šampanjca u srebrnom vrču za led. Do stola dva u pravokutu spojena divana, maleni stolić u rokokostilu s velikim svijećnjakom i s modernim čašicama za liqueur. Kad se zastor diže, sjedi grbavi Arsenij s lijepim i zdravim slikarskim kolegom Šandorom za stolom.

Šandor priča grbavcu o umjetničkim ljepotama Pariza i o pariskoj zavodljivosti, koja bi grbavcu povratila smisao za život. Ali to pripovijedanje sve više stiskuje dušu onakaženog umjetnika, koji čezne za životom i za ljubavnom srećom s tim više, jer je u dnu duše uvjeren, da mu je ta sreća za uvijek oduzeta . . .

Osjećate li već žicu dramskoga sklopa u duši nesretnikovoj? Unutrašnja topla čežnja u konfliktu s bolnom hladnoćom onakažene spoljašnjosti! Zanosno pričanje zdravog Šandora o uspjelim ličnim aventurama samo još podstiču razboljenu dušu i uobrazilju grbavčevu. On dolazi do uvjerenja, da čovjek, koji nije ljubio i koji nije bio ljubljen, uopće — niti je živio niti treba da živi. A on ima ljubavcu, Hanny, koja uzvraća njegovu ljubav hinjenom sklonošću radi novca, što joj ga on daje. Ovoj zmiji mora se grbavac osvetiti za svu nedaću, kojom je njega obasuo svijet. I on se osvećuje. Kad mu Hanny dogje razigrana karnevalskom opojnošću, osjeti Arsenij da je ovo najzgodniji momenat. Ali prije nego što i u nju i sebe otruje otrovom ulivenim u šampanjsku čašu, iznudi od ljubavce u šali pismenu izjavu, da ga je ljubila svesilnom ljubavlju i da polazi rado u smrt baš poradi te ljubavi.

Dakle barem iza smrti neka budu zamazane svijetu oči, da je i grbavac bio ljubljen. — „Jesi li čuo, Šandore, Apolone božanski, umrla je, jer je *ljubila* mene, grbavu nakazu, a ti si držao, da me nitko ne može ljubiti . . ." I uz sarkastički smijeh sruši se i Arsenij mrtav uz mrtvu nevjernicu.

Cijela drama sastoji dakle iz dvije glavne scene. U prvoj je kao ekspoziciji ocrtano duševno raspoloženje grbavčevo, a u drugoj se iz tog raspoloženja razvija čin, i to energičan, efektan pozorišni čin. Rijetko koji dramatičarski početnik umije sebi odabrati ovako podesnu scensku radnju. U većini slučajeva početnici ispisuju bez obzira na kazališne potrebe kakovu nepriličnu fantaziju iz svoje lirske ili pripovjedačke duše. Ali, kad već pišeš dramu, onda treba da je pišeš za pozornicu, a ne za čitanje, jer ti inače nije djelo ni za kazalište ni za pravu lecturu.

Dečakovo prvo dramsko djelo dakle obećava vrlo mnogo.

Prijatelj Dečakov, godinama još mlagji od njega, a literarnim glasom poznatiji, bit će *Kolarić-Kišur,* koji nam je donio aktovku pod imenom *„Kći"*. Obje ove drame davat će se istu večer s Ogrizovićevim „Sujetom" u prvoj polovici ožujka. Kolarić je hrvatskom čitalačkom općinstvu poznat po romanu „Laž", a kazališnom po malom dramoletu „Pred noć". Ali već u tom svom pozorišnom prvijenčetu pokazao se kao mladac, koji umije vladati dijalogom i koji će jamačno još mnogo dobrih stvari napisati. U prvoj drami dosta je još smetala mozaična isprekidanost radnje, a pointa se razbila u bespomoćnom uzdisanju za životom. Ali dok se njegova stvaralačka ličnost utvrdi i razvije do jače literatske kompozicije, izilazit ću mu ispod pera sve samostalnije i zaokruženije kreacije. Osim „Kćeri" donio nam je Kolarić još jednu kavansku scenu iz zagrebačkog života imenom „Jeunesse dorée". Briljatna scena, ali na žalost — samo scena, koja bi mogla služiti kao prvi čin veće drame. S njom se dakle može počekati, dok poraste . . . Ali u „Kćeri" donio je Kolarić gotovu dramu, koja se reprezentira za pisca kao odlučan napredak u pisanju pozorišnih radova. U njoj naime ima i kosti i mesa. Zato je i pozdravljamo.

Mlada Dora, kćerka advokatskog pisara Mihajla, ostala je rano bez matere. Otac cijeli dan

za poslom ili u gostioni, a ona u bijedi i u dosadi provodi svoje dane, osjećajući da se pravi smisao života nalazi samo u sjaju i u doživljajima drugog sretnijega svijeta. Razabrala je u sebi čežnju, da promijeni svoj kukavni život i tako je — pala. Iza kćerina priznanja, oca udara kap, a kći se ubija.

Kratka historija, koja se eto u osam redaka mogla ispripovijedati. Al one drame, kojima se sadršaj ne da sažeti u nekoliko stavaka — te nemaju sadržaja. Dramatičarova je dužnost da ispuni ovaj kostur otmenom opservacijom, oštrom karakteristikom, pristalom rasporedanošću radnje, psihološkim opravdanjem i biranim dialogom. A svemu je tomu Kolarić-Kišur svojom obradom potpuno udovoljio.

Dr. Nikola Andrić.

Novi motivi nastojanju za kulturno jedinstvo južnih Slavena.

(Osvrt na govor g. Lj. Babića-Gjalskoga u skupštini D. H. K.)

I.

Misao o jedinstvu južnih Slavena nije starija od sto godina. Narodna misao u hrvatskih pjesnika u Dalmaciji i Dubrovniku, koliko nije bila samo hrvatska, bila je slavenska, „slovinska", a nije bila južno-slavenska. Kačić je doista nješto bliži jugoslavenskoj misli, ali samo toliko, koliko je u svojem Razgovoru opjevao zbiljske dogadjaje i udes, koji je svim južnim Slavenima bio zajednički; inače je i on „panslavista", i to vrlo nejasna pogleda na slavenstvo: njegov Aleksandar Veliki ostavlja oporuku svim Slavenima, medju koje Kačić broji na pr. i Vandale, da ne govorimo o „Moskovima" i t. d. A kad je slavenstvo tako nejasno bilo u Kačića, nije čudo, što je u starije vrijeme bilo i nejasnije, pa je posve naravski, da se za nejasnu misao nije moglo roditi nikakvo znatnije nastojanje. Zato se je Gundulić morao zadovoljiti time, da svojoj slavenskoj misli dade oduška u jednom epu, u kojem mu je bilo glavno, da svoju poeziju, po ukusu svojega vremena, odjene u idilsko, romantičko i viteško ruho svojega i poljskoga slovinskoga naroda; a Križanić je, hoteći da nješto uradi u slavenskom smislu, golemu svoju energiju i obrazovanost morao dati u besplodnu službu jednoj svjetskoj organizaciji: kongregaciji de propaganda fide.

Stvoritelji jasne i konkretne jugoslavenske misli — to su bili „ilirci". Kad je misao bila jasna, odredjena, bilo je moguće i nastojanje, rad za tu misao. I „ilirci" se primiše posla: prikrojiše pismo, odabraše književni jezik . . . i stvoriše ono, od čega mi živimo i danas.

Vuk Karadžić i Ante Starčević ne spadaju u ilirsko kolo, niti imadu išto zajedničko sa stvoriteljima jugoslavenske misli; naprotiv je i Vukovo (premda početak njegova rada pada u doba prije „ilirizma") i Starčevićevo djelovanje i nastojanje reakcija protiv „ilirske" jugoslavenske misli.

Vukova „Srbi svi i svuda" tumači se posve krivo. Ne mislim tu na ono tumačenje, koje hoće, da „Srbi svi i svuda" znači toliko, koliko i „svi Srbi, gdjegod ih ima" (a ne, da su Srbi svi [ljudi?!] i da ih ima svuda), već hoću da upozorim na to, da Vuk nije ni najmanje mario ni za jedan dio našega naroda na jugu, koji ne govori pravim „srpskim" (po Vuku) jezikom. Jedino je dopustio to, da medju Srbe ubroji i one dijelove naroda, koji ponješto drugačije izgovaraju srpsko „e": „ikavce" i „ijekavce". Pa i za ovu sitnu različicu trebalo je, čini se, Vuku dosta vremena, dok ju je prebrodio. No da bi Vuk „kajkavce" i „čakavce", pa druge „kranjce" brojio medju Srblje, — toga nema.

Ante Starčević mnogo je u tom liberalniji, jedno stoga, što je on ipak „ilirski" gojenac, a drugo stoga, što u hrvatskoj državi ima naroda svih naših dijalekata, pa je posve naravski, da su to sve Hrvati. Ne rekoh: „politički" Hrvati, jer ljudi Starčevićevih nazora za drugo malo i pitaju. Kako je Starčević došao po tom do toga, da „nema Srba", to ovamo ne spada; no kazati, da je do toga došao u „plemenitoj spoznaji, da smo jedno i isto", — to zvuči gotovo kao laka ironija . . .

„Plemenitu spoznaju", da su južni Slaveni jedno isto, — to vidimo do danas jedino u stvoriteljâ jugoslavenske misli, u hrvatskih „iliraca". Ta je spoznaja bila plemenita, jer je bila čista kao rosa, a iskrena kao djetinje veselje; ta je spoznaja bila takva elementarna pojava nacionalizma — možda jedina u Evropi — koja ne pita ni za historiju, ni za državu, ni za ime, ni za vjeru, ni za dijalekat, ni za pismo . . . Ta je spoznaja nastala pod neodoljivim osjećajem ljepote i milja svega onoga, što zovemo narodnom dušom, a nije vezano ni o historiju, ni o državu, ni o ime, ni o vjeru, ni o dijalekat, ni o pismo . . .

U ono vrijeme opće romantike, te najdivnije poezije, bilo je to naravski. No ta je spoznaja nastala i pod neodoljivim osjećajem stoljetne i teške narodne bijede, pod osjećajem milosrdja, bratstva i dužnosti prema tomu bratstvu. U jednu riječ: ilirska spoznaja narodnoga jedinstva bila je etična i poetična, bila je gotovo vjerska, — i zato je bila onako elementarna, onako zanosna, onako — plodna. Za to je ona hrvatski ponos, hrvatsko narodno evangjelje i danas, a i bit će, dok djedovi budu imali dostojnih unuka.

II.

Stvorac „Osvita", g. Lj. Babić-Gjalski, s pravom se je, a i s ponosom brojio, a zacijelo se i danas broji medju dostojne unuke velikih onih djedova. Medju vršnjacima bio je od vidjenijih gotovo jedini, koji je dugo uz prkos protivnoj struji mislio i djelovao „ilirski". Tomu, rekao bih, ima najviše da se zahvali lijepi njegov i zasluženi glas u narodu, u narodnoj inteligenciji, koja je uza sve naše faze i metamorfoze ipak još do nedavna bila — neka kaže, tko što hoće — začarana pojavom i mislima narodnih preporoditelja.

No to je, vidi se već očito, bilo. Danas već i pjesnik „Osvita" govori zboru književnikâ o jugoslavenskom jedinstvu ovako:

„Tim ćemo svakako postići, da našim knjigama bude konzumno područje potrostručeno . . ." I kao da nije dosta jasno rekao, naglasuje: „Nisu dakle pjesničke fantazije, koje nam namiću dužnost, da u tom smjeru ujedinjenja radimo, već skroz realni uzroci i realni izgledi . . ."

Ima dakle, ili je bilo u tom smjeru i „pjesničkih fantazija", pa pjesnik Gjalski eksorcizira te pjesničke i nesavremene fantazije, te opravdavajući se valjda proglasuje: Nisu, nisu to pjesničke fantazije!

To je prvi novi motiv u nastojanju oko kulturnoga jedinstva južnih Slavena.

Drugi je motiv ovo: „Prema današnjemu razmahu čovječanstva samo velike su skupine, koje mogu nešto postići i učiniti . . . Nije dakle sumnje, da je gotovo nemoguće literarno opstojati u onim uskim granicama, u kojima se nalaze naše četiri jugoslavenske književnosti . . ."

Ne treba ni razlagati, ni dokazivati, da je nastojanje oko jugoslavenskoga kulturnoga jedinstva — barem po ovom govoru — postavilo sebi nove ciljeve, a i motivi su mu po tom novi: realni, materijalni, materijalistički, i to i u teoriji, i u praksi.

Nije mi nakana, da pobijam teoriju o žderanju malih riba, jer ako ide na to, onda je i „četrnaest" jugoslavenskih milijuna ništa prema tri i četiri puta četrnaest susjednih milijuna, pa je tu svako nastojanje i ujedinjivanje uzaludan posao. Nije mi ni do toga, da čitaocu zornije predočim n. pr. Gundulića, kojega g. Babić spominje u toj stvari kao svoga predšasnika — kako „svojim divnim stihom uzdiže slavu toj spoznaji" o — potrostručenom konzumnom području . . . Nije mi napokon ni do toga, da napinjem fantaziju, ne bih li stvorio sliku kojega ilirca, kako s ordenom Sv. Save III. stepena na grudima homagijalno izgovarajući ime „prvovjenčanoga kralja nove Srbije, *Njeg. Veličanstva Petra I.*" oduševljava svoje drugove za jugoslavensko jedinstvo, jer znam, da su se oni svi, a i njihovi nasljednici u tom nastojanju do jučer klanjali samo i jedino veličanstvu do ekstaze ljubljenoga naroda i do boštva podignutoga njegova genija, pa da bi takova slika iz ilirskoga doba bila laž.

Hoću da kažem samo ovo: Uzmite misli o jugoslavenskom kulturnom jedinstvu poeziju i etične ideale, — uzeli ste joj sve. Postavite ju na materijalističke principe, postavili ste ju na temelj, na kojem je slaba, pače nemoćna, jer se na tom temelju mogu mnogo prije i mnogo lakše postići kud i kamo obilniji „realni izgledi" — i bez jugoslavenskoga jedinstva.

*

Krivo bi činio g. Babiću-Gjalskomu, tko bi samo njega krivio radi toga, što on s uglednoga jednoga mjesta, kao poštovani i proslavljeni književnik, svijetle i visoke ideale naših djedova uvadja u račune o rasprodanim eksemplarima knjigâ. On je zapao u takvu struju, koja na književnost gleda u prvom redu s industrijalnoga gledišta. No ovo je gledište bez svake sumnje krivo. Mi svi znamo za ono: „kako se teško živi", kako nam je uzalud „fantazirati", kako treba da budemo „realni" itd., — ali znamo i to, da se s ovakim pogledima može najmanje učiniti u književnosti i u kulturnom nastojanju u opće. Nitko ne će oboriti činjenice, da književnost stvaraju, drže i dižu idealisti. Mi možemo žaliti, što trgovci-spekulanti eksploatiraju ideje onih istih ljudi, koje inače vrlo često nazivlju „norcima" i sličnim pogrdnim i sažalnim imenima, ali konkurencije im u tom ne mogu praviti književnici.

U ostalom se već danas vidi, može li „ideja" o konzumnom području ikoliko unaprijediti zavjetnu misao naših djedova: ona ju samo profanira.

Jednako je g. Babić-Gjalski podlegao i onoj struji, koja voli lošu talijansku kopiju od originalne starine hrvatskoga ilirizma. Više se o tom ovdje ne može kazati. Stalno je, da će se velika većina Hrvatâ od ovakvoga separatističkoga, a po tom lažnoga jedinstva vazda odvraćati.

Dr. Ante Radić.

„Mladi“ u hrvatskoj književnosti.

Prilog povjesti novovjeke književnosti.

(Nastavak.)

II.

Naši „mladi“ vole takodjer da se krste „modernima“, a svoje proizvode (razumijeva se duševne) kolektivnim nazivom „moderne“ („hrvatske moderne“). A da se ne bi porodila u koga sumnja, e da li su oni odista skroz prožeti modernim duhom, latiše se odmah prigodom svog bombastičnog istupa na literarno poprište najmodernijeg oružja za uništenje nepoćudnih im elemenata i za uspješnu obranu sopstvenih interesa, — složiše se u literarni trust!

Pa da nijesu baš moderni! — Ako se je devetnaesto stoljeće pravom nazivalo stoljećem elektriciteta, a ono će se dvadeseto neminovno morati okrstiti stoljećem trustova i kartela. Taj novovjeki izum prepredene jenkijovštine presadjen je iz najmodernije Amerike u staru našu konservativnu Evropu, te je tu ubrzo našao podražavatelja — pa kako i ne bi! Svakomu članu trusta obezbijedjena je prodja robe, a konsumenti moraju, hoćeš ne ćeš, da za tu robu bez obzira na kvalitet plaćaju zahtijevanu cijenu. Nije li to krasno i zgodno? Onaj pak, koji ne će da pristane u to kolo, mora bezuvjetno da propane, budući da mu tijekom vremena ne dotječu sredstva, da uspješno može izdržati konkurenciju sa barnumskom reklamom svemožnog trusta, koji raspolaže svojim glasilima (t. zv. „žutom presom“) te prema onoj: „mundus vult decipi . . .“ kuje u zvijezde vlastitu robu, a nemilice udara po svakom, tko se podufa da proizvede, a ponajpače da baci na pazar robu iste fele, samo možda i bolju.

Naše „mlade“ ide svakako prvenstvo, da su prvotno vrlo prozajičkim i materijalnim interesima namijenjeni trust presadili i u književnost, te su u tom (ali i samo u tom) bez sumnje naskroz moderni.

Ustrojio se ele literarni trust, kartelovala se nekolicina mladenaca, koji što poradi duševne impotencije, što poradi prenježne mladenačke dobe nijesu uspjeli sa svojim skromnim željama, pa ne mogoše odmah da stanu na ona vidjena mjesta, koja im, kako si uobražavahu (a i danaske još uobražuju) pripadaju na literarnom poprištu. Sada je valjalo poduzeću dati firmu i izvjesiti zgodan cimer, da svrati na se pažnju p. n. općinstva. Valjalo je naći onu jedinicu, koja će udariti vrijednost mnogim onim ništicama, koja će im omogućiti, da i one uzmognu važiti kano brojevne oline . . . ! I slučajno je tadanja konstelacija (ali to su osobne stvari, koje ne spadaju amo) bila takova, te se mlada gospoda namjeriše na Gjalskoga — i učiniše ga svojim cimerom. Da je tomu doista tako, mogao se svatko lasno uvjeriti, prolistavši prvi broj rano preminulog „Lovora“, iza kojega je stajala klika, gdje je na prvoj strani stojao crno na bijelom urednikov credo: *„Moj je program Gjalski!“* Kolike li bljutavosti i idolopoklonstva u toj frazi! Pa to hoće da budu ljudi, koji se bore za individualnu slobodu stvaranja, te ne priznavaju nad sobom nikakove autoritete!

Nu bilo kako mu drago — tko bi tamo još prije desetak godina bio pomislio, da će se Gjalski jednoč toliko poniziti, te privoljeti da postane reklamnim cimerom ovakove literarne klike! Gjalski sa svojim vlastelinskim alurama zagorskog šljivara, što ih vazda u životu i u svojim radovima vrlo samosvijesno ističe, — taj Gjalski — cimerom klike, koja pozira sa svojim demokratstvom, nosi čupavu grivu i šešir na šišku! Ali je to ipak neosporiva činjenica, — kao n. pr. onaj poslovni manevar dioničarskog kakovog poduzeća, da što više nosilaca visokih aristokratskih imena figurira na prospektu, kojim poziva na supskripciju svojih dionica. Ta Bože sveti! Kako ne bi mali purgar riziknuo da upiše bar jednu, dvije dionice kod tako solidna posla, kojemu su na čelu onako otmjene ličnosti!

III.

Zanimljiva je činjenica, što se je iz početka kano vodja moderne gerirao dr. Dežman, ali je docnije bio prisiljen, da to mjesto ustupi Gjalskomu. Valja da je glavno upravno vijeće trustovih dioničara domalo razabralo, da ipak ne dostaje lih vječito naduvanje u pomanjkanju produktivne snage i originalne invencije, — da ne dostaje puko podražavanje modernim alurama (i to rdjavim njihovim stranama), a da netko bude vodjom jedne literarne skupine (riječ „struja“ ne bi bila u ovom slučaju na mjestu). I tako se gospoda ogledaše za blistavijim cimerom, a dru. Dežmanu obzirom na to, što je pokazivao toliko volje za književno zvanje, podijeliše tada časnu službu neke vrsti literarnoga pazikuće, podjedno i „vunbacitelja“, koji ima zadaću, da toljagom strančarske kritike brani prag neosporivog posjeda klike protiv svakoga onoga, koji bi se bez gesla, što ga je izdala klika, usudio profanom nogom da stupi u svetište hrvatske literature, kojemu se članovi klike nametnuše čuvarima i sveštenicima.

Moram ovdje primijetiti, da je Dežman u svoje doba izdao geslo: Što napiše naš čovjek, ne smije se nikad kuditi!

Dežmanu uz bok namješten je bio kao vicehauzmajstor, što je imao da obavlja grublje poslove, netko, tko se potpisuje: „Lunaček“, — velim vam prosto „Lunaček“, kano n. pr. Hanslick. Taj je „Lunaček“ pojava, koja je moguća samo u nas*), biljka, nikla u močvari književnih naših neprilika. Polutan u svakom pogledu, bez ikakova realna znanja, postade odjednom žurnalista i samozvani kritičar. On bez ikakovih skrupula jednako suvereno piše o lijepoj knjizi, kano o slikarstvu, — o glazbi, kano o arhitekturi, — o kazalištu, kano o . . ., nu čemu da duljim, nabrajajući sve ono, o čemu se usudjuje pisati taj prototip — to će nam svatko priznati, tko ikoliko pozna njega i njegov „rad“ — bolesne književne izrasline. I takav „kritik“ neka onda ravna i oplemenjuje ukus one čitaće publike, koja prisiže na svoj „lajbžurnal“, u kojem ju jedan „Lunaček“ po miloj volji dariva produktima svoje univerzalnosti. Bez ikakve stručne spreme i iskustva stečena neprestanim kontaktom sa vrelima lijepe umjeće u nas eto jedan „Lunaček“ krijepošću autoriteta, podijeljenog mu od klike, ruši i obara nemilice redove onih, koji stoje postrance od literarnoga trusta i koje ne vežu sa klikom nikakove veze.

Koliko god iskreno poštujem spremnu i objektivnu kritiku — jer znam da je u nje, i kada kudi vazda ljubavi za samu stvar, te da joj je plemenita cijelj, da ispravlja i podiže, a ne da vandalski ruši i obara — toliko ne nalazim dovoljno jakih riječi, da izrazim svoje gnjušanje nad ovakovom metodom kritizovanja, kakova je zavladala u nas. Takova kritika prijeti poput parasita da uguši zdravi i prirodni razvitak naše hrvatske lijepe knjige.

Da se razumijemo, ističem ovdje izrijekom, da se ne slažem ni s onom kritikom, koja sa par zvučnih fraza, poput sladjahne vodice, poprati svako literarno nedonošče, te u svakom početniku vidi gotova umjetnika. — Ne, nipošto! jer to ubitačno djeluje kod slabijih značajeva otimajući im podlogu zdravoj rasudi i kritičnoj samospoznaji — a bez toga nikada valjana spisatelja; ali držim pouzdano, da si jedan mali narod, kao što je hrvatski, ipak ne smije dozvoliti luksus te da za volju nekolicine patentovanih književnika, koji su kanda uzeli u zakup literaturu, nemilice kasapi sve one, koji se njima bezuslovno ne poklone. Gdje ostaje onda ona toliko naglašivana sloboda stvaranja, što je „mladima“ vazda na jeziku i u peru? Zar nije jasno kao sunce, da se na taj način mora već u zametu da uguši mnoga dobra klica, iz koje bi po vremenu niknula zdrava i jedra stabljika!

Ali u naše kritike kanda ne postoje no dva sistema: Ili bez rasude hvali i uzdiže autora do neba, ili ga popljuje. Zato je vrlo zanimljivo pratiti našu kritiku u raznim listovima. Kako razrožne sudove o istom predmetu stvara naša soi-disant kritika! Ne namiće li se tom zgodom samo po sebi misao, da se i tu istina nalazi po srijedi?

A propos! Umalo te nijesam zaboravio jošte treću metodu (regbi: negativnu), kojom se takodjer vrlo rado služi naša kritika, navlastito onda, kada se radi o djelu objektivno dobru, koje potječe od pisca nepoćudna kartelovanoj gospodi. To je metoda prešućivanja. Knjiga n. pr. izadje, ili se komad iznese na daske, a trustova kritika ćuti . . . prosto ćuti! Za nju jednostavno ne postoji to djelo, prelaze preko njega na dnevni red. Nije li to bezdušan postupak? Mogao bih glede toga istaknuti sijaset primjera, ali ću radi kratkoće ovdje navesti samo najmarkantniji. Je li kritika klike u novije vrijeme našla vrijednim, da ma kojom zgodom samo spomene ime J. E. Tomića, tog velezaslužnog trudbenika na polju naše lijepe knjige; odličnoga pisca, koji je umio klasične tradicije jednoga Šenoe spojiti sa posve modernim shvatanjem života i njegovih problema? Svatko, tko si je jošte sačuvao svoju objektivnu rasudu, mora mi priznati, da je pozitivni rad ovoga jednoga spisatelja privrijedio hrvatskoj knjizi više, nego li svi vikači oko klike zajedno.

Tako se eto postupa u redovima „mlade“ gospode, — a zašto? Valja da zato, jer se autor „Pastorka“, „Zmaja od Bosne“ i „Melite“ nije odmah asimilirao sa ezoteričnim krasotama: „Jedne noći sive!“ — — — — — — — — —

IV.

Ali da idemo dalje, pa da sada potkrijepim svoju predjašnju tvrdnju glede pristranosti klikarske kritike. Da dokažem, kako mudro i brižno ta kritika umije da prećuta kada ustreba i bjelodanu nedaću svojih ljudi, — kako umije kadikad da stisne i oba oka za volju „dobre stvari“ (ili „stranačke discipline“).

Ime Mihovila Nikolića spominjalo se za posljednjih pet, šest godina (ponajviše u klikinoj štampi) kano jednoga od naših najtalentovanijih mladih liričara. Ne možemo da naidjemo gotovo ni na jedan kritični članak iz toga razdoblja, potičući iz tabora „mladih“, a da se u njem ne bi ditirambski pjevala slava Nikolićevoj muzi i povlačile — za ostale ne osobito povoljne — paralele sa ostalima članovima mladje pjesničke plejade.

Objektivno uzevši, umio je Nikolić u tonu larmoyatno-sentimentalne note Musseta i Lamartinea stvoriti nekoliko dosta uspjelih pjesama, u kojima dominira sujeta, kasna jesen, vehlo lišće, — riječju: „vanitas vanitatum et omnia vanitas!“

Te je pjesme pribrao u prvoj svojoj knjizi, koju je izdao g. 1898. („Pjesme Mihovila Nikolića“). Kritika je ove pjesme povoljno primila, te je Nikolić, čiji se nastup nekako sudara sa zamecima klike, malo pomalo zajedno s njom rasao, grijući se na suncu njene kritike i domalo je postao „njihovim“ pjesnikom! (Nastavit će se.)

*) Ta ne će biti baš sve zlo samo u nas moguće. *Ur.*

PROSVJETNI GLASNIK.

Matica Hrvatska.

Novi povjerenici „M. H.“*)

Bedekovčina, Ante Gladki, župnik.
Brestovac kod Končanice, Mijo Blaževac, učitelj.
**Bukovica Nova*, Ivan Stojaković, rav. učitelj.
Daruvar, Gjuro Domin, kr. kotarski sudac.
**Dinjaška*, Fabijanić Lovro.
Doboj (Bosna), Marijan Baković, željez. činovnik.
**Derventa (Bosna)*, Ante Odić, trgovac.
Gacko (Herc.), Dragutin Turković, prislušnik.
Gorica Velika, Fran Žagar, rav. učitelj.
Gorica Slovenska, V. Kraševec, bogoslov.
Grižane, Ivo Vučić, bilježnik.
**Hum na Sutli*, Stanko Horvatin, rav. učitelj.
Indjija, Karlo Pavičić, župnik.
Ivankovo, Stjepan Simić, učitelj.
**Kešinci*, I. Rukavina.
**Klinčaselo*, Poglavarstvo općine.
Korčula (Dalm.), Niko Kirinčić, stručni učitelj.
**Kratečko*, Vjekoslav Plevnik, trgovac.
Krk (Istra), Gvardijan O. Dinko Šulina.
Lastovo (Dalm.), don Baro Antičević.
**Lobor*, Josip Kotarski, župnik.
Lovinac, Stjepan Domines, učitelj.
**Ludina*, Ante Bakrač, rav. učitelj.
**Maja*, Mijo Ettinger, župnik.
Metković (Dalm.), Fr. Ante Gnječ.
Mikanovci, Stanko Filipović, upravitelj župe.
Netretić, Teodor Hladky.
**Nikinci*, Milorad Dimitrijević, bilježnik.
Ogulin, Janko Obajdin, grad. učitelj.
**Pazarište*, Pajo Matić.
**Petrijanec kod Varaždina*, Stjepan Mihinić, župnik.
**Petrovina kod Jaske*, Matija Persoli, učitelj.
**Plešivica*, Fran Horvat, posjednik.
Pokupsko, Janko Rogoz, župnik.
Požega, Julij Kempf, učitelj gradj. škole.
Prag, Hrvatsko društvo „Hrvat“.
Rača, Herman Gollner, rav. učitelj.
**Rasinja*, Stjepan Beluhan, umir. učitelj.
Rogatica (Bosna), M. Boskić, sudski prislušnik.
**Severin*, Vjekoslav Gervais, rav. učitelj.
**Sibinj*, Stjepko Damić, rav. učitelj.
**Sušak*, Mirko Rastić, gimn. učitelj.
Sv. Nedjelja kod Samobora, Stjepan Debeljak, ravnajući učitelj.
Sv. Ivan Žabno, Jerolim Milković, župnik.
Sv. Petar Čvrstec, Fran Štefan, župnik.
Sv. Petar-Orehovac, Antun Večerić, župnik.
**Turnašica*, Franjo Crnjak, učitelj.
**Virje*, Fran Jurković, učitelj.
Vrbovsko, Ivan Bačac, kr. sudb. pristav.
**Zaostrog*, O. Mate Šimić.
**Zemun*, Ivan Tropsch, profesor.
**Županjac*, Josip Trojer, sudac.

*) Zvjezdicom označena mjesta nisu do sada imala povjerenika.

*

Najnoviji utemeljitelji „M. H.“

Antun Brajković, maturant u Gospiću.
Vinko Vidaček, kapelan u Loboru.
Fran Skrinjar, kapelan u Ivancu.
Dr, Benjamin Šuperina, odvjetnik u Sisku.
Tomo Severović, svećenik iz Križevaca.
Dr. Eugen Laksa, odvjetnik u Sisku.
Ladislav Rafaelis, kr. vladin perovodja u Zagrebu.
Dr. Armin Šrabec, gradski perovodja u Zagrebu.
Dr. Josip Štimac, odvjetnik u Zagrebu.
Pučka škola u Popovači.
Pučka škola u Stružcu.
Pučka škola u Prezidu.
Stjepan Petranović, kapelan u Fužinama.
Dragan Braidić iz Maća.
Vladoj Švrljuga, c. kr. lučki pristav, Meljina (Dalm.)
Mijo Skočen, bogoslov.
Ljubomir Jansa, bogoslov.
Zvonimir Štefančić, bogoslov.
Dragan Novak, opć. blagajnik u Krašiću.
Ivan pl. Kušević-Dubranečki, bogoslov u Zagrebu.
Hermina pl. Antolković iz Sv. Ivana Zeline.
Pučka škola u Vagancu, Petrovoselo Ličko.
Andrija Friš, kanonik zagrebački sada u Rimu.
Dr. Nikodem Jakšić, banski savjetnik.
Fran Brdarić, bogoslov.
Vladimir Gložić, bogoslov.
Pučka škola u Zaprešiću.
Šime Ignjatić, inžinir, prije u Petrinji sada u Brodu na Savi.
Okružna blagajna u Petrinji.
Gjuro Kovačić, veleposjednik u Petrinji.

*

Sve radnje za „Hrvatsko Kolo“ molimo da se pošalju najkašnje do 1. svibnja, jer će se prvih dana svibnja redakcija zaključiti. *Uprava „M. H.“.*

Društvo Hrvatskih Književnika.

Govor Lj. Babića-Gjalskoga u ovogodišnjoj gl. skupštini D. H K. (Svršetak). Prema današnjem razmahu čovječanstva samo velike su skupine, koje mogu nešto postići i učiniti nešto u svim prilikama života. Medjutim tako je uvijek bilo i bit će. Atena nije velika i besmrtna postala sa svojih dvadeset tisuća gradjana, već je svoju veličinu postigla sa spoznajom, da je sav grčki svijet – ma kako bio podijeljen i rascjepkan — ipak jedan svijet, ipak jedno i isto, te je panhelenskim svečanostima omogućila veličinu svoju i grčkoga svijeta. Isto tako neka nas ne zavarava najskoriji uspjeh takozvanih nordičkih literatura i holandske literature. Područja literarnog konzuma tih literatura jesu daleko veća, nego li se može kod nas misliti i u slučaju našeg jedinstva. A svoj triumf diljem svijeta imadu mnogo — gotovo najviše zahvaliti svom uskom savezu s velikom njemačkom literaturom. Nije dakle sumnje, da je gotovo nemoguće literarno opstajati u onim uskim granicama, u kojima se nalaze naše četiri jugoslavenske književnosti – pokraj one blizine, u kojoj se nalazimo sa književnošću njemačkom i talijanskom, — pak pokraj onog posjedovnog stanja tih dviju književnosti, što ga odavna imaju medju nama — a imale su ga još prije početka našeg narodnog probudjenja! A te su književnosti i davnim mirnim razvitkom jake i moćne još više po svojim dalekim konzumnim područjima . . . Tu se mogu knjige štampati uz malu cijenu u silnim brojevima, a da su ipak još uvijek silno ekonomsko i sigurno poduzeće. A uzmite onda naprama tomu naše prilike! Naša konzumna literarna područja protežu se najviše na tri milijuna, . . . medju kojima je gotovo do 60% analfabeta! — A onih preostalih 40 postotaka izvrgnuto je onoj silnoj najezdi i navali tudje knjige. Nije li time dosta rečeno, . . . da tako ne može obastati te je skrajna nužda, da iz tih razdijeljenih grupa po tri miljuna načinimo jedan i isti organizam, koji će barem biti onda s područjem od dvanaest do četrnaest milijuna. Ta — i onda smo još maleni, — ali ipak nešto jači . . .

Prodjimo u Zagrebu, Rijeci, Osijeku, Varaždinu, Zadru, Splitu ili Dubrovniku ili ma u kojem mjestu pokraj knjižarâ. U gornjoj Hrvatskoj . . . knjižar nema nego njemačke knjige . . . Hrvatske se knjige gube — kao ljubi-

čice u visokoj travi i nepristupnom grmlju. A ilustrovani mjesečnici ili tjednici gotovo broje pretplatnike kao usred najdubljeg kuta daleke Germanije. Kod mora je od ovih gornjohrvatskih prilika tek razlika ta, da umjesto njemačke knjige dolazi talijanska knjiga. Stoji ta činjenica, da njemački ili talijanski prevod kakove knjige, što je svijetski konzum postigla, imade medju Hrvatima kamo li više prodje i više pretplatnika nego li hrvatski prijevod...

A odakle je tako? Nemojmo misliti, da je tim dokazana kakova manja narodna vrijednost u Hrvata... Naprotiv — mi možemo našu književnost punim pravom držati dobrom. Drugi su povodi.

Knjiga je onakova potreba, kao što i svaki drugi predmet. I samo onda je prodja knjige normalna i sigurna, ako je ona taj karakter potrebe stigla. Nije normalno ni sigurno, dok je njezina prodja temeljena na bilo patriotskim bilo političkim porivima i osjećajima. Konzument knjige mora ju upravo onako trebati, kao svaki drugi predmet u svom životu. Pa... zar hrvatski čovjek nije još došao do potrebe, da konzumira knjige? — Došao je, ali tu je drugi jedan pojav. U Hrvatskoj naći ćemo malo ili gotovo ništa ljudi, koji su izobraženi, kojima je lektira i duševna hrana potrebita, a koji bi samo u hrvatskom jeziku mogli čitati. U nas gotovo na pô naobražen čovjek govori njemački i čita njemački potpunom lakoćom. U Primorju i Dalmaciji isti je slučaj s talijanskim jezikom... Po tome možemo i shvatiti, što u nas nema prevedenih najglasovitijih knjiga iz svijetskih literatura Za nas obavlja taj posao Nijemac i Talijan. A kako je došlo do toga? Naša inteligencija gotovo sva — već je u drugoj, trećoj, četvrtoj generaciji u sferama izobraženim. Kod nas je već malo inteligencije, koja bi bila direktno iz seljačke kuće došla u škole, a po tom do izobraženosti. A posljedak je toga — da je taj kroz generacije izobraživani čovjek postao sasvim bliz — tudjoj kulturi, tudjoj knjizi.

A ovaj stadij čeka neminovno i Srbe i Bugare i Slovence. Danas još možemo medju Srbima i Bugarima naći potpuno naobražene ljude, ... ali kojima je ipak teško, da čitaju inako nego li srpski. Zato uspijeva srpska prevodna literatura... No i Srbi ne će kod toga ostati. To traje samo dotle, dok se inteligencija školovana rekrutira glavno iz seljačke zadruge... A isto će biti kod Slovenaca. I kod njih je inteligencija glavno još dolazila direktno iz seljačke kuće... Kod Bugara bit će isto, ako ostanu današnje prilike.

Zato... skrajnje je vrijeme i skrajnja je nužda, da ne puštamo onako, kako je danas, pa da snažno i intenzivno uzradimo, te ćemo iz tih četiriju razdijeljenih — danas gotovo nepoznatih si — dijelova učiniti jedan i isti — skupni organizam. Tim ćemo svakako postići, da bude našim knjigama konzumno područje potrostručeno, — a ovako ojačana, moći će se i laglje upuštati u konkurenciju sa svojim susjedama tudjinkama... Nisu dakle pjesničke fantazije, koje nam namiću dužnost, da u tom smjeru ujedinjenja radimo, već skroz realni uzroci i realni izgledi. Prvi su počeci već učinjeni i zasluga je ovog društva, da je prvi korak učinjen. Godine 1904. prigodom krunisanja prvovjenčanog kralja nove Srbije, Njeg. Veličanstva Petra I.... bila je našim poticanjem konferencija jugoslavenskih književnika... Književna srpska udruga u Beogradu velik je korak tomu učinila, što je ljetos objelodanila medju svojim izdanjima djelo hrvatskog pisca, a naša je „Matica Hrvatska" u svom „Kolu" donesla radove srpske i slovenske. Nastavljajmo tako dalje — i onda ne treba da se bojimo za našu knjigu.

Iz dosadanjih već mojih riječi mogli ste crpsti uvjerenje, da su prilike veoma prekarne za našu književnost. Da ta književnost bude mogla svemu tomu jadu odoljeti — mora biti rad oko nje i za nju organizovan. Ne smije se ništa prepuštati pukom sretnom slučaju ili tek prometnim prilikama, kako je to u velikim narodima. Kod nas mora da je za knjigu i za knjigu čvrsta — solidna organizacija. Ovakova pak korisna je organizacija jedino moguća, ako su sva književna društva i svi književnici u složnu kolu, da svi skupa organizovano rade za korist i napredak knjige. Ubitačna je svaka nesloga, svako trvenje, svaka pravda i svaka samovolja. U našim malim, po sebi sitnim prilikama, mi si ne smijemo dopuštati luksus borbe medju pojedinim strujama, pojedinim nazorima, pojedinim osobama; moramo čuvati knjigu kao pravu svetinju od svakog partizanstva — od svakog monopola. Mora nam biti svima nastojanje, da se na popričtu narodne knjige svi skupa nadjemo, na tom popričtu, jerbo je narodno, mjesta je najvjernijemu poštivatelju negdašnjih literarnih ideala i opet najvatrenijemu trudbeniku za najnovije želje i najnovije poglede, jer — kako rekoh — mi nemamo tek braniti i sigurati ovaj ili onaj smjer u književnosti, mi smo još u stanju, u kojem moramo braniti i sigurati sam opstanak narodnoj knjizi uopće!

Naglašujući ovo moram svakako da spomenem po književnost našu nepotrebni — dapače štetni spor, u kojem se nalazi današnja uprava „Matice Hrvatske" sa velikom većinom hrv. književnika. Društvo hrv. književnika, koje nije sudjelovalo niti sudjeluje u tom sporu, pozvano je kao naravni centar našeg književnog života, da izrazi želju, te isti spor što prije prestane. Nadajmo se, da će uvidjavnost, patriotičnost, dužnost prema hrvatskoj knjizi sklonuti kako upravu „Matice Hrvatske", tako i hrvatske književnike, da nadju što prvo sretan način, po kom će taj nepotrebni spor prema koristi hrvatske knjige riješiti, te se tako svi skupa sjediniti u hasnu hrv. književnosti! Ta — „Matica Hrvatska" ne bi ostala vjerna ni svojoj zadaći, ni svojoj tradiciji, a najmanje svojoj prošlosti, u kojoj je gotovo najviše doprinijela, da danas već imademo hrvatsku čitaću publiku, — kako rekoh — ne bi svemu tomu ostala vjerna, da se svojski ne zauzme za prestanak spora. Hrvatski književnici pak neka vazda imaju pred očima svoju veliku zadaću u narodnomu životu našemu!"

Na koncu je govornik bujnim riječima spomenuo smrt Strossmayerovu.

Matica Slovenska.

Sveza izmedju „Matice Hrvatske" i „Matice Slovenske". U vijesti pod ovim naslovom izostalo je u slogu posljednjega broja „Glasa M. H." nekoliko riječi, tako da cijela vijest, kako je tiskana, nema smisla. Posljednja tri retka u toj vijesti imadu glasiti ovako: „„Slovenska Matica" izda na svoje stroške vsako leto med svojimi publikacijami (torej za vse svoje društvenike) *po eno hrvatsko knjigo,* ako izda „Hrvatska Matica" slično po eno slovensko knjigo."

Književnost.

Dr. Gjuro Šurmin: Hrvatski preporod. U predgovoru spominje prof. Šurmin Kulakovskoga i Zdziechowskoga kao pisce o hrvatskomu preporodu.

Kolikogod bilo *djelo* Kulakovskoga *zaslužno* i znamenito, kaže on, nije ono *obuhvatilo svih dijelova života hrvatskoga; s većom se studijom* javio g. 1902. Zdziechowski (str. V.). Ova je tvrdnja vrlo čudnovata. Djelo Zdziechowskoga: „Odrodzenie Chorwacyi" ima 217 strana, a „Иллиризмъ" Kulakovskoga 418 + 093. Pored toga ima posljednje djelo i veći format. Nije ni svrha ni metoda ovih djela jednaka, pa opet ih prof. Šurmin trpa zajedno, i još tvrdi, da je manje djelo *veća* studija!

Prof. Šurmin ne će da dokazuje potrebu ovakova djela na hrvatskom jeziku; ali misli, da zanimanje tudjih pisaca oko našeg preporoda dovoljno pokazuje potrebu poznavanja *drugoga preporoda* hrvatskog naroda. Šta misli on pod *prvim* preporodom, ostaje zagonetka.... Hrvatskih pisaca ne spominje, dok bi se bio morao sjetiti Smičiklasa, svoga glavnog vrela. Ta Smičiklasov je duh nadahnuo njegovo djelo!

Svrhu svoga djela odredjuje pisac ovim riječima: „Ovaj trud ide za tim, da *hrvatskom općinstvu* poda, što

je više moguće *jadnu sliku našega života* od 1790—1848.“ I ovdje je pisac nejasan: kakovu *sliku života* hoće da prikaže: političku, kulturnu, književnu? On će izraditi, sâm veli, svoju sliku kronološki; a oko g. 1835. pozabavit će se potanko (s. VI.). „Ocjenjivati taj početnički rad — pisac opet bistro ne kaže: kaki rad — nijesam htio, već sam mu volio dati tumač. Zašto sam tako radio, to će moći pozoran čitalac i sam *(hrvatsko općinstvo!)* lako iz ove knjige razabrati“ (ib.). Pisac se dakle odriče kritike, dok u istinu ocjenjuje i dogadjaje i ljude i književne proizvode. On hoće da bude samo referenat, ali tako nije.

Kako pisac namjenjuje svoju knjigu *hrvatskom općinstvu*, za cijelo je namjeravao, da napiše popularno djelo. S tim se ipak nekako kose njegove dalnje riječi: „Koliko su Bilješke opravdane, to neka prosude čitaoci *(hrvatsko općinstvo!)*, a ja sam samo to htio njima postići, *da se vidi istinitost mojih navoda, a dosta puta i samih zaključaka*“ (s. VII). Bilješke dakle imadu biti dokazala njegova dokazivanja, čega ne ište šire općinstvo!

Pisac je eto mutan u predgovoru, a mutan ostaje i u samom djelu, kamogod unosi svoje refleksije i svoje sudove.

*

Prof. Šurmin raspravlja u I. glavi (s. 1—37) „o borbi Hrvata za njihova prava“ (1790—1830), u III glavi (s. 82-113) kako Hrvati: „odlučno (!) brane svoja prava“ (1830—1836), u II. glavi (s. 38—81) o književnom radu od 1790—1830, a u IV. (s. 114—223) o književnosti od 1830—1836. Bilješke dolaze na kraju (s. 03—036). Politički dio — ne uzimljući u obzir bilješke — obuhvata dakle od prilike trećinu knjige, a književni dvije trećine. Toj osnovi ne možemo lako prigovoriti, jer eto iz predgovora pravo i ne doznajemo, kakovo je baš djelo htio da napiše. Promatrajući ipak pazljivije samu knjigu, dolazimo do zaključka, da je poglavito mislio na književnost.

Pisac nam za čudo nigdje ne kazuje bistro: što on misli pod hrvatskim preporodom, kada se on počinje i kada se svršava, pa kako će ga dovršiti.

Dok je Kulakovskij (Šurmin piše krivo: Kulakovsk*i*) osvjetljivao poglavito književnu stranu hrvatskog preporoda, Šurmin ne zna, što hoće — barem toga ne kaže.

Kulakovskij si je prisvojio duh i shvaćanje ilirizma od akademika Smičiklasa, obradivši dosta samostalno književni dio. Šurmin je to isto učinio, samo je on zadržao i okosnicu obrade Kulakovskoga, i ako toga izrično nigdje ne veli. Priznati ipak moramo, da je Šurmin unio u svoje djelo dosta nove, biografske i bibliografske, gradje.

Smičiklas zadahnjuje ilirizam pjesničkim zanosom; on shvaća Ilirce; on s njima osjeća. Kulakovskij kao stranac nastoji da bude objektivan; on je hladan posmatrač hrvatskog preporoda, o kojem govori s velikim poštovanjem; dok Šurmin ostaje nevjerojatno ukočen, kao da ga se ono divno doba nikako ne doimlje. Njegov suhi jezik, bez ikakova pjesničkog nakita, neugodno utječe na čitaoca. Šurminovo djelo ne će nikoga zanijeti! Ono je neobično suhoparno.

Pored toga je pisac u svojim sudovima, izrazima i karakteristikama vanredno — naivan.

Naivna je i njegova metoda: on obradjuje historiju književnosti kano kakovu kroniku, a, kada hoće da se je otrese, onda pada u pogrješku ponavljanja istih misli, podataka i vijesti. Na koliko mjesta ne govori pisac n. pr. o pravopisu!

To je dobro uvidio Zdziechowski pa je nakon obilnijeg historičkog uvoda, nužnog poljskim čitateljima, prikazao pojedince rad pjesničkih korifeja ilirstva: Vraza, Mažuranića, Preradovića (s. 67—211). Ovako pišu europejski literarni historici! I Kulakovskij je donjekle tako radio.

Do početka g. 1835. dala bi se metoda Šurminova kako tako opravdati, jer su narodno-politička pitanja spletena s književnošću; no u naprijed mora se književnost odjelito raspravljati prema idejama, licima i strukama. Ako se bude držao Šurmin i u II. svesku svoga Preporoda kronologičke analize, jao i naopako.

Pisac je kušao da sastavi iscrpnu karakteristiku biskupa Vrhovca (s 39—49) i Lj. Gaja (s. 115—144). Nije uspio. On je iznio o njima doduše koješta novo, no fotografije njihove nije nam podao, već samo porazbacane podatke i vijesti. Njihove ideje i njihov rad istaknuo je vrlo blijedim bojama. Tomu je kriva ponajviše neiskazana razvlačenost njegova sloga te bi njegova knjiga bila mnogo vrednija, da je za jednu trećinu kraća.

Šurmin ne prelazi medja ideja i kritičkih opazaka Smičiklasovih. U njega nema širih literarnih pogleda. On spominje Kollára i romantiku, ali nije pronašao za shodno, da jezgrovitim potezima objasni *hrvatskom općinstvu:* što je vodilo Kollára; što je prouzročilo češki preporod, koji je silno utjecao na hrvatski; što je izvela romantika u Europi; kako se razvijala narodna ideja u Europi uz početak XIX. vijeka, osobito u Njemačkoj i Italiji. Šurminov hrvatski preporod izgleda nekako kano osamljen pojav u — habsburškoj monarkiji. Što on ovdje ondje spominje Francuze, Josipa II., Madžare, Čehe, nije ništa novo. To je već sve nebrojeno puta rekao Smičiklas, koji je u prvom redu historik. Slabo se obazire pisac na Slovence, na naše Dalmatince i Dubrovčane — ovdje imamo na umu književnost — a bio bi u opće morao jezgrovito izložiti stanje svega našega naroda prvih desetina XIX. vijeka te bi bio tek tada sinuo u svoj svojoj veličini hrvatski preporod u maloj Hrvatskoj.

Najdosadniji je onaj dio Šurminova djela, u kojem analizuje sadržaj prvog godišnjaka Gajeve „Danice“ (s. 177-223). Ovdje nalazimo i članak: *„Pogled na pjesništvo“* (s. 190—192), koji sastoji od mutnih, nesuvislih refleksija, dok o poeziji ne kazuje ništa. Pored rdjave metode u Šurmina je i neobično neispravan jezik: u stilističnom i u sintaktičnom pogledu. Njegovi su izrazi neodredjeni, izražavanje misli nejasno, pa tako nailazimo u „Preporodu“ na *neiskazano mnogo mjesta* posve nerazumljivih. Čitatelj mora na ovakim mjestima da stane i da razmišlja: što hoće pisac da kaže. Njegovi su sudovi i refleksije često naivni i nelogični.

Evo samo *nekoliko* primjera:

— pa se čini, da i same zidine sjemeništa zagrebačkog nijesu imale vremena, *da slušaju drame i male književne cijene* (s. 3).

— a kralj je odgovorio, da samo na njega spada, *za što je ovu polu Hrvatske otpustio* (s. 21).

— koji je toliko *zasluga učinio* bečkoj vladi (s. 25).

— a *biskup* mu je obećao (Voltiću) uzeti 60 komada, *jer je valjada želio zajedno s biskupom,* da se to djelo i u Hrvatskoj raširi (s. 42).

— Dakako, da i s ovim pozivom nije uspio (Mihanović), jer je bilo malo i malo Hrvata, koji su, *osim onih izvan Dalmacije, imali kakva znanja o starim dubr. pjesnicima,* a k tomu je bilo i malo interesa za narodni jezik (s. 54).

— ali to nije smetalo, *da oni ne pomišljavahu* na jednaki posao kod kuće (s. 84).

— Hrvatska u ovo doba *još nije zapala u nadbijanje za kandidate,* već je izabrala takve poslanike (s. 98).

— *da bi to bilo predloženo* u hrvatskom saboru, sigurno bi se prihvatilo riješenje vlade (s. 103).

— tako je Gaj pisao, *kad je njegovo doba, ne osobitom njegovom krivnjom prošlo,* a on se sjećao (120).

— Ovdje se Gaj upoznao s češkim novim *pravopisom, koji je jednoličnom svojom ortografijom* mogao prikazati pisanje Slovena, što su se služili latinicom (s. 124).

— a sigurno je Gaj najviše utjecao na ove ljude i *pobudjivao ih na akciju, na* **znak** *života* (s. 144).

— literatura oslonjena o čvrste stupove *kulture i prosvjete* (s. 136).

— zaštitnicom narodnoga jezika i *čitave* narodnosti (s. 151).

— Da se bolje upozna *doba* u Hrvatskoj, *na koje se obratio Sedlnitzky,* po Murkovim izvorima, priopćit ću mišljenje (s. 165).

— te da nije bilo *skoka* i sklonosti u bečkim krugovima (s. 169).

— *Oklijevanjem* ug. konsilija i energijom Gajevom dobili su Hrvati svoje novine (s. 172).

— *Ako je po pjesmama,* Mažuranića je njegov „Ljubić" *grdo* pogodio u srce (s. 185).

— *s potpunim aluzijama* na sadašnjost (s. 191).

— „Pomišljalo se i na uloge žena u društvu ljudskom, dakako nikakvo žensko pitanje, već jednostavno kazivanje, kako i žena može biti u ljudskom društvu od koristi" (s. 198).

Već navedeni broj citata pokazuje, da je prof. Šurmin odnio svoje djelo prerano u tiskaru, dok trebaše, da ga još dugo gladi i brusi.

U ovakovu obliku „Preporod" ne služi na čast ni piscu ni hrvatskoj književnosti.

Prof. Šurmin bi bio mnogo bolje učinio, da je djelo Kulakovskoga preveo, nadopunio i popravio, nego što je turio u svijet svoje primitivno obradjeno djelo.

U Varaždinu 11/III 1904. *Prof. I. Milčetić.*

*

„Prvi" i „drugi" hrvatski preporod. Akademik gosp. Milčetić spominjući u svojoj ocjeni Šurminova „Preporoda" riječi piščeve o potrebi poznavanja *„drugoga* preporoda hrvatskoga naroda" s pravom kaže, da ostaje zagonetka, što pisac misli pod *prvim* preporodom. Ja ću tu zagonetku odgonenuti.

Kad se je g. prof. Šurmin spremao na pisanje „Preporoda", više je puta sa mnom o toj stvari razgovarao, a ja sam se vrlo veselio, što će njegovo djelo izdati „Matica Hrvatska". Dva, tri li puta razgovarali smo o toj stvari dugo, po dva sata i više, pa sam ja g. Šurminu, svojemu kolegi po struci i zvanju, vrlo oduševljeno kazivao svoje misli o početku i znamenovanju hrvatskoga preporoda. Nije to sve bilo bogzna što, već misli, na koje dolazi svatko, tko se je i malo ogledao po Evropi i ponješto barem upoznao kulturni i politički razvoj evropskih naroda. Nije ništa osobito ni to, što sam g. Šurminu govorio, da hrvatski preporod na početku XIX. stoljeća nije nastao iz ništa i najedanput, već da se je posve prirodno razvio iz tih i tih, rekoh, elemenata. Sve bi to trebalo, svjetovah g. Š., razložiti našim čitaocima u predgovoru (uvodu) Rekao sam to ponajviše s toga, što sam držao, da će „M. H." izdati to djelo, pa mi je bilo do toga, da bude što razumljivije.

G. Š. nije me poslušao i nije napisao uvoda u tom smislu. No jednu je misao, o kojoj sam mu mnogo govorio, ipak prihvatio, pače ju i napisao, — ali tako nespretno, da je eto i učenim ljudima zadao zagonetku.

Ja sam naime g. Š-u razlagao svoju misao o renesanci u opće, a o renesanci u Hrvatâ napose, — onu istu misao, koju sam g. 1898. napisao u akademijskom „Zborniku za nar. život i običaje južnih Slavena" u studijici „Narod". (Posebno izdanje str. 1—25.) Tu je govor o prvom i o *drugom* preporodu hrvatskoga naroda, a glavne su misli ove:

„Renesancom su prozvali kulturni povjestničari preporod grčko-rimske starine. To je samo djelomice istina. Renesanca je za pravo preporod barbarâ, prvi jači trzaj barbarskoga roba pod kulturnim grčko-rimskim jarmom ... (str. 17 poseb. izd.). Poznato je, kako je od vremena renesance Evropa gotovo pobenavila u oduševljenju i slavljenju grčko-rimskoga svijeta ... No tu se sastajemo s jednom na prvi pogled čudnom pojavom: Hrvati, najbliži susjedi klasičkih zemalja, ne će da znadu za taj veliki, moćni i sjajni rimski svijet: oni stvaraju novi svijet, svijet *slovinski* ... (str. 18). Iz koncepcije *slovinskoga* svijeta rodila se u nas prva misao o „narodu" ... Vidi se to dobro kod drugih naših preporoditelja, preporoditelja tridesetih godina, koji su — to svi znamo — pošli odmah tragom *prve hrvatske renesance*". (str. 19)

To je eto i *prva hrvatska renesanca* i drugi preporoditelji.

Način, kojim je g. Š. spomenuo „drugi" preporod, dakako da je nješto nečuveno, tako da o tom ne treba trošiti riječi. Naravski, da je tu posve svejedno, da li ona misao o prvom preporodu može podnesti kritiku; ako ne može, tim gore po g. Šurmina. *Dr. A. Radić.*

*

Stanko Vraz i Ivan Mažuranić. U „Obzoru" od 31. prosinca 1905. piše u podlistku gosp. *M. Lisičar* članak „Struje u književnosti", a u njem veli ovo: „Vrazu je Čengić-aga bio udarac protiv njegove teorije. *Za to on to djelo ni ne spominje, jer ga nije mogao kuditi".* — Ne kanim se osvrtati ovdje na literarno-historijske kombinacije, medju kojima ima i krivih; ali ću ispraviti činjenicu, a to za to, što se kod nas često osvrću ljudi samo na ono, što je u najnovije vrijeme javno saopćeno, pak se na taj način uvuku u književnost krive činjenice, a na njima onda osnivaju kombinacije, koje po tome moraju biti takodjer krive.

Reći ću odmah, da ne stoji tvrdnja Lisičareva, da St. Vraz Mažuranićeva Čengić-age ni ne spominje, nego baš obratno, on to djelo spominje i hvali. Kako je poznato, pjesan Mažuranićeva „Čengić-aga" izadje tiskom prvi put u „Iskri" god. 1846. U V. knjizi „Kola", časopisa, koji je izdavala „Matica ilirska", a uredio Stanko *Vraz* i koja je izašla godine 1847., ima na strani 85. „Pregled knjigopisni. Knjižanstvo južnih Slavena" (g. 1846.), pak se u toj rubrici spominje „Iskra" za god. 1846. i veli se o Mažuranićevoj pjesmi ovo: „Izmedju članaka „Iskre" od ove godine *najizvrstniji* je pjesan g. Ivana Mažuranića „Smrt Čengić-age"."

Urednik „Kola" Stanko *Vraz* dakle spominje Mažuranićevu pjesan Čengić-agu, a što je još znamenitije, on ju proglašuje *najizvrstnijim* člankom onogodišnje „Iskre", a time ju stavlja *iznad* svojih soneta, koje je u istoj „Iskri" saopćio, i koji su prekrasni. Pretpostava dakle, da Vraz Čengić-age niti ne spominje, ne stoji; ona ne može biti ni uzrokom ni posljedicom nekakova „udarca", kakovim g. Lisičar proglasuje Čengić-agu protiv Vrazove teorije. *Dr. Zahar.*

*

Idealizam u književnosti. Na banketu, što ga je prošavše godine u čast Gerhartu *Hauptmannu* priredio Eduard *Suess* kao predsjednik bečke akademije znanosti, progovorio je predsjednik Suess ove značajne riječi o zadaći i svrsi duševnoga rada:

Među pristalicama starovjerne jedne sekte u Rusiji pričalo se, da ima prema sunčanom zapadu zemlja bijelih voda, gdje vlada vječna pravda, čista ljubav i pravi strah Božji. Ta je priča tako dirnula ljude, da se između njih digao neki Kolkov, da s tri druga traži ovu zemlju. Oni dođoše u Indiju, dođoše u Kinu i nakon tri godine u Japan. Kad su ondje stajali na obali morskoj i gledali, kako sunce izlazi iz oceana, klonu im snaga i vratiše se kući. Kolkov je pripovijedao svojim ljudima, da nema zemlje bijelih voda, gdje bi bilo i čiste ljubavi bližnjega. „Ali ja vas pitam, gospodo, nije li svatko od nas u mladosti na svoj način sanjao o zemlji bijelih voda, nije li svatko od vas došao na obalu razočaranja? Dolaze dani, gdje čovjek gubi srčanost; pogibao je, da će ideali izblijedjeti. Tu je onda ozbiljna zadača pjesnikova; *on priziva, uspravlja* i *pokazuje* sustalima, kako se silno može uzbuditi čovječja duša; on stvara sjajne likove i sjajne slike, bio to junak iz starine ili slab čovjek iz svakidašnjega života. On stvara likove, koji napunjaju dušu čovjeku, što je izgubio srčanost, te on vidi, da pojedinac čovjek uzalud kreće put bijelih voda, ali ozbiljnom istraživačkom radnjom, koja oplemenjuje, prilaže svoj dio dobru cijeloga društva čovječjega. Pitajte ljude od nauke, kojima su sjajna imena zastupana u ovome kolu, pa će vam svi reći: *Jedina je svrha svakomu duševnomu poslu snažno oplemenjivanje".*

Balast! U reklami, koju je „Pokret" od 1. ožujka 1906. za prvi i drugi broj našega lista napisao, i za koji mu lijepo zahvaljujemo, imade i ovo vrlo zanimljivo mjesto: „Mladi ne sumnjaju o tom, da će iz borbe izaći kao pobjednici, premda znadu, *da će borba i iz njihove sredine maknuti dosta balasta*". Dakle „dosta balasta"! To ne tvrdimo mi, nego baš „Pokret"!

Nijesu li taj balast možda oni „stari", koji su se sakrili za cimer „mladih", da se kako tako održe na površini? Ili su balastom „*najmladji*", koji su već godine 1904. u „Našoj snazi" (svez. 3 str. 107—108) ovako pisali: „Čitava je mladja generacija, dapače napredni duh, kojega je zastupnikom u ovom slučaju *bila na žalost tako zvana „moderna" i „realizam"*, doživio *potpuni fiasko* i poraz sa svim svojim reformama . . ." — Uza sve to prima i primat će „Matica Hrvatska" radove starih, mladih i najmladjih, samo ako su dobri i zgodni.

Hrvatsko Kazalište.

Mjesec nam je februar donio dva znatnija noviteta, jedan muzikalni, a drugi dramski. Bivši kapelnik naše pokojne opere, g. Srećko Albini, sada kapelnik u Beču uglazbio je operetu „Nabob". Karltheater u Beču vrlo je lijepo primio ovo djelo mladoga obdarenoga Hrvata. Libreto je skroz internacijonalan, — muzika specifično bečka. Naša je publika odlikovala g. Albinija napunivši kuću svaki put, što je svakako najbolja kritika; kazališna je uprava žrtvovala dosta za nova odijela i nove dekoracije, što se je svakako isplatilo; naši su umjetnici i glazbenici uložili sve svoje sile, da djelo čim bolje izadje na daske, što je svakako i bila njihova dužnost prema svome zemljaku, a naša je kritika jednoglasno djelo pohvalila, što je svakako vrlo rijedak i čudan člučaj. Solo-pièce gdje. Polakovice u prvom i drugom činu, duet gdje. Freudenreichice i g. Prejca u drugom činu i tercet gg. Grunda, Prejca i Krampere svakako su najuspjelije. Orkestralni dio pisan je moderno, mnogozvučno, pa je pojačani orkestar potpuno riješio svoju zadaću.

„Zločin i kazna", velebni roman Dostojevskov dramatizovao je g. Dejler. Tko dobro pozna roman, tko ga je proštio neposredno prije prikazivanja, mogao je tuj i tamo ispuniti silne praznine u karakteristici pojedinih figura i u motivaciji pojedinih dogadjaja, koji se javljaju u toj drami, kakogod ona ima u jedanaest slika još i epilog. Glavna figura Razkoljnikov (g. Barbarić) izišla je nekud manjkava; sva ona duševna borba od časa ubojstva do časa priznanja postaje gledaocu nerazumljiva. Pa onda motivacija onoga ubojstva! U romanu čitatelj pozna svu duševnu dispoziciju bivšega djaka, pozna njegove nazore, zna njegove familijarne odnose, pozna njegovu svakidašnju mizeriju. Sinteza svega toga — silna duševna borba — gotovo časovi neubrojivosti dovode ga do zla djela. Svega toga ne vidimo u drami. Nazori o običnim i neobičnim ljudima, o dopuštenom umorstvu — razjašnjuju se tek u sedmoj — kojoj li slici — dakle post festum. To bi ujedno bio daleki uzrok Razkoljnikovu zlu djelu. Najbliži povod ima biti majčino pismo i udaja Dunjina, kojom će se Razkoljnikov osloboditi materijalnih neprilika. Da ne bude Dunja nesretna, da se ne žrtvuje za brata, on se odluči i ubije staricu lihvarku. Ovo se sve zgadja za ciglih petnaest minuta, dok pripovijest Marmeladova, koga je g. Dimitrijević virtuozno prikazao, nema druge svrhe, nego da gledalac upozna Sonju, da zna kako izgleda, a upoznat će je in natura u poznijim slikama: to pripovijedanje traje tri četvrta sata. Spretniji dramatizator mogao je mjesto toga donijeti „podušje" kod Marmeladova, gdje bi gotovo sva aktivna lica bila sakupljena, i eto u jednoj slici jake ekspozicije i početka same radnje. Tortura Razkoljnikova kod Porfirija Petrovića (g. Borštnik) tri puta se opetuje — a sve do konca izlazi posve nejasna. Najzanimljivije su scene, a i zbilja dramatične one izmed Dunje (gdjica. Vavra) i Svidrigalova (g. Savić) pak Razkoljnikova i Sonje (gdjica. Rückova). Vidjelo se to i na prikazivanju, koje je baš u tim scenama bilo savršeno. Tu su opis i riječi romana, i prikazivanje i dialog u drami bili posve kongruentni.

Drami je dodan epilog — u Sibiriji. Djeluje vrlo neugodno, pa se na prvi mah vidi, da mu je autorom sam dramatizator, a ne Dostojevski. Jedno ljubavno očitovanje, pak jedna molitva, dakako sve vodeno, nikako ne pristaju u niz onih skroz realnih scena. Kad je Sonja obećala Razkoljnikovu, da će s njime na robiju, pa kad je Razkoljnikov priznao svoju krivnju, roman je gotov. Svatko zna, što će se dogoditi. Specijalno ruska literatura voli na kraju take tužne pjesme, septimni akord, iza koga ima slijediti jaki snažni akord budućega mira, — ali se ne javlja.

„Ovo je medjutim materijal za novi roman", veli sam Dostojevski na koncu „Zločina i kazne", „a ovaj je roman gotov".

U ostalom roman je prekrasan, prikazivanje eksaktno, a dramatizacija slaba. —*a*.

Umjetnost.

Od zadnje se izložbe Društva umjetnosti (u svibnju 1905) razvila u atelierima naših umjetnika živahna djelatnost. Nakupilo se ondje radova, te bi se njima mogao opet ispuniti čitavi izložbeni prostor — znak, da je uspjeh minule izložbe bio ne samo materijalni, već i moralni.

— Ferdo Kovačević sakupljao je kroz čitavo ljeto crteže i bilješke. Ima u njega crteža olovkom, vrlo fino izvedenih, bilježaka uljenim bojama i pastelom tek nabačenih, te pomno i savjesno izvedenih studija. Sav taj pomno sakupljeni materijal upotrijebio je Kovačević za oveću sliku, koja je ovih dana dovršena. Motiv je slici uzet iz savske obale. Prednji dio slike zaprema pašnjak uz savski rukav, posut ljubičastim cvjetovima. Zelenilo trave, ljubičasti cvjetovi pak svijetlo-žuta prudina savskoga rukava čine lijepu harmoniju boja. Uz to je i crtanje korektno provedeno. U pozadini ističe se od horizonta prekritog ljetnom sivo-ljubičastom maglom tamno-zelena šumica. Obris gorske kose tek se ćuti kroz onu maglu. Nebo je vedro, prekrito gdje gdje skupinama velikih svijetlih oblaka, koji se zrcale u mirnoj vodi Savišta. Kovačević je ovaj put odustao od svoga principa, pak je naslikao i nekoliko figura u taj krajolik. Te su figure skroz podredjene, pa ipak podaju čitavoj slici još više života. Crtanje, boje, sunčani žar, pak osobito zrak — sve je to majstorski izvedeno. Svakako bi Kovačević tom radnjom bio dostojnije zastupan u našoj galeriji, nego onom inače vrlo dobrom studijom sa Plitvičkih jezera.

— Medović boravi već dulje vremena u Dalmaciji, u svom rodnom mjestu Kuni, gdje izvadja slikarije za crkvu. Nadati se je, da će uz to načiniti nekoliko novih studija i slika te nas njima opet iznenaditi. Čim se Medović vrati u Zagreb, započet će slikati dekorativne slike za dvoranu zem. vlade (bogoštovlja i nastave). Kao tema je izabrana ženidba kralja Zvonimira, dok je Čikoš svoju temu „Pokrštenje Hrvata" već počeo prenašati sa kartona na platno.

— „Narodne Novine" od 1. ožujka 1906., br. 49, donašaju iz Ludbrega dopis, kojim kot. pristav g. Salopek javlja našašće jednoga dijela konjaničkoga spomenika. Isti dopisnik drži, da je taj dio tek nedavno odlomljen od cjeline, koja još nije nadjena. Ravnateljstvo arheološkoga muzeja odredilo je, što treba, i uputilo g. Salopeka, kako da se dalje kopa. Našašće čitavoga spomenika bilo bi za naš muzej od vanredne važnosti.

Na Obranu.

Radi „Preporoda" dra. Gj. Šurmina dizala se hajka na „M. H.", što nije izdala toga djela. Da se vidi, kako se bez ikakvoga i najmanjega razloga znade podići upravo organizovana hajka, konstatovat ćemo evo ovo, što se može kontrolovati po spisima:

1. Odbor „M. H." nije nikad imao prilike, da i vidi čitav „Preporod" dr. Šurmina u rukopisu. G. dr. Š. predao je tajniku „M. H." dne 17. srpnja 1903 god. 62 + XVIII rukopisnih stranica svoga „Preporoda". Taj dio rukopisa uzeo je g. dr. Š. natrag dne 10. rujna 1903., i to prije, nego je rukopis iznesen pred odbor (jer u ferijama ni odbor „M. H." ne drži sjednicâ).

2. Odbor „M. H." nije ni o tiskanom „Preporodu" izrekao nikakvoga suda, već ga je, kad se je natjecao za nagradu iz zakl. grofa Draškovića, isključio od natjecanja s formalnih razloga, naime s razloga, što djelo nije predano u rukopisu. (Tako je u istoj sjednici i s istoga razloga isključeno od natjecanja djelo i jednoga drugoga pisca. To je u smislu zakladnice.)

3. Da je odbor „M. H." imao priliku izreći svoj sud o „Preporodu" g. dra Š-a, po svoj bi prilici taj sud glasio onako, kako ga je napisao akademik prof. Milčetić u svojoj ocjeni, koju stoga i priopćujemo u ovom broju.

*

Radi g. Ljube Babića dizala se i diže se hajka na „M. H.", što nije izabran potpredsjednikom knjiž.-umj. odbora; to nije, piše se, učinjeno zato, da g. Babić „ne smeta". Da je ova hajka bez ikakvoga osnova, vidi se iz ovih činjenica:

1. Oba odbora „M. H.", knjiž.-umjetnički i gospodarski (ne „administrativni"), drže zajedničke sjednice, a nijedan odbor ne odlučuje o ničem sâm. To je stara praksa u „Matici". Neka g. Babić sâm kaže, što je knjiž.-umj. odbor bez njega zaključio.

2. Ni uprava ni odbor „M H." ne izabire sâm odbornikâ, ni potpredsjednika, ni predsjednika, već ih izabire gl. skupština. Odbor obično samo predlaže, i to nije službeno, a skupštinari biraju po volji.

3. Što je odbor „M. H." kandidovao mjesto g. Babića starijega člana svoga (dra. I. Hoića, koji je bio u odboru „M H." od god. 1877.), to zahtijeva ne samo takt, nego i praksa u svim društvima.

4. Potpredsjednik knjiž. odbora zamjenik je predsjednikov, pa je nužno, da stanuje u Zagrebu, a g. Babić ne stanuje u Z.

Napokon neka nam se dopusti pitanje: Zašto Društvo Hrvatskih Književnika nije izabralo g. Babića svojim predsjednikom?

*

Radi g. Iva conte Vojnovića diže se takodjer hajka na „M. H." Za danas kažemo samo ovo: 1. G. Ivo conte Vojnović upitan je i umoljen davno prije hajke, bi li svoju „Majku Jugovića" dao „Matici". — 2. Nije istina, da je posveta s „Dubrovaške trilogije" skinuta bez znanja piščeva. — 3. Korekturu „Dubr. Trilogije" obavljao je i sam pisac, a što se tiče jezika, svima je njegovim željama udovoljeno. — Sad bi imao riječ g. I. c-te Vojnović.

*

„Matica Hrvatska" i „Srpska književna zadruga". Nazovi-patriote, koji nemaju prečega posla, nego da „Matici" svašta prigovaraju, iznose i taj prigovor, da „Matica" suviše *preštampava*, pak onda mudro svjetuju, neka se „Matičin" odbor ugleda u „Srpsku književnu zadrugu"!

Ajde da vidimo! „S. K. Z." izdala je godina 1892 do 1904. u 13 redovnih kola svega 92 knjige. Od toga ima jedva 20 prvotisaka ili posvemašnjih novina (većinom su to poučne knjige), zatim *petdeset (50) preštampanih starijih radnja* (većinom iz lijepe knjige), i napokon 22 knjige prijevoda. Imade godina, u kojima „Srpska književna zadruga" nije izdala baš *nijedno* novo izvorno djelo, kao primjerice god. 1901.

Suviše izdala je „S. K. Z." „Zabavnik", od kojega je svih 17 svezaka samih prijevoda, a baš nijedan izvorni rad.

Ovo ne iznosim, da zabavim išta „Srpskoj književnoj zadruzi", jer njezin odbor jamačno znade, zašto tako radi, nego tek da pokažemo, kako u nas Hrvata ima lakomislenih ljudi, koji drljaju po papiru i o onim stvarima, o kojima nemaju ni pojma!

U ostalom sudim, da je kud i kamo bolje, kad naše književne družine preštampavaju za veliku publiku dobra djela priznatih književnika, nego kad nas ozlojedjuju kojekakvim nesrećnim pokusima početnikâ. *V. Klaić.*

*

Ad perpetuam memoriam. — *„Naše Jedinstvo"* u broju od 20. prosinca 1906. (tako!) ili u XIII. god. br. 1. piše: „Zadnja Vaša lekcija naišla je na opće odobravanje, ali neki nam rekoše: pa šta će i „Matica", ako nema boljih djela? Da je više brige za prosvjetu i da nijesu odbili prave književnike — bilo bi djela; za što n. pr. „Matica" nije otkupila Vojnovićevu *majku Jugovića,* pa da je nagradila lijepo i sa pet i sa deset hiljada kruna? Ako ne dotječe honorar iz jedne zaklade, skupe se iz dvije i tri. Bolje da izda 4 same knjige na godinu, ali da su, kakve moraju biti, nego snop ovakih, kakvih nam daje Za što u našoj „Matici" nema u književnom odboru Gjalskoga, jer su ga bili strpali u administrativni, da im u književnom ne smeta, jerbo je pravi književnik. Od kuda to dolazi, da su Podravski i njemu dorasli *književnici* na vidicima „Matice Hrvatske" a nema ni jednoga od znanih i poznatih književnika?

Na povjerenicima je, da sve isprave, da i opstrukcionišu do potrebe, i zaprijete „Matici" ako i opet objelodani sličnu seriju knjigu, da će ih njoj povratiti...

Mogli smo spomenuti još kojega književnika, ali ne htjedosmo da se ne reče, da ih iznosimo na vidike, dok smo spomenuli gosp. Vojnovića, jer je prvi jugoslovenski dramaturg i što je isključena svaka mogućnost, da će on više ikada ikoje svoje djelo ponuditi „Matici Hrvatskoj", ako je istina, što smo doznali, biva, da je dao „Matici" *Dubrovačku Trilogiju,* koju mu je štampala tako, *a da se nije ni pobrinula za korekture,* i da je gosp. Vojnović ono svoje slavno djelo bio posvetio svome dragome ocu, čuvenome karakteru Kosti Vojnoviću, nezaboravne uspomene u našoj politici i književnosti... Harni sin ispisa na prvoj stranici posvete: *mojemu roditelju prigodom 70-godišnjice,* a oni su u „Matici", kako čujem, štampali djelo, *dignuv tu posvetu bez znanja piščeva!!*

Povraćajući se pak na samu „Maticu" mislim, da ove *Matice* danas u opće ne imadu smisla. Ne imadu ovih društava kulturni narodi, ne imadu ih Talijani, Francuzi, Nijemci, Englezi, Rusi, pa ni drugi, a imadu akademijâ za djela znanstvena i društava za širenje pojedinih grana prosvjete, ali ne ovakih. „Matice" imadu samo mali slavenski narodi, i Česi, čija je pak ograničena na širenje pučke *školske* prosvjete, gdje je borbe sa Nijemcima. *Nekada* u nas bile su potrebne Matice, kad nijesmo imali knjižara, štamparija svojih, ni dovoljno čitalačke publike; ali i ako su bile potrebne, korist im je bila problematična, jer da nije bilo *Matica,* bile bi se razvile *knjižare* u pravom smislu riječi i poziva, kao kod drugih naroda, gdje pojedine knjižare izdavaju knjiga, kakovih nebi *Matice* nikada. U nas knjižare... ne vrše svoje pravo zvanje.

Besmislica je pak, a i uvrijeda je donekle, da su naši književnici, bez razvijenog knjižarskog obrta, osugjeni na toliko poniženja, da im djela prolaze kroz odbore *Matice,* da im pojedinci sude, ako se mogu ili ne štampati. Ko smije da se gradi u današnje doba tako sredovječnim cenzorom književnika? Neka mu sudi javna kritika — a zavisiće uspjeh djela od odziva publike. Danas *Matice* se preživješe kao takove, da one izdavaju knjige, da trguju moždanima književnika. One bi mogle ostati jedino kao društva *za dijeljenje nagrada, dijeljenje potpora* i knjižarom i književnicima i umjetnicima, a ovi da su slobodni pisati djela kakva hoće i tiskati ih gdje je njima drago. *B."*

*

Na upit: „1. Je li istina, da je odbor „M. H." redaktoru „Pokreta" Josipu *Pasariću* u lipnju 1905. izplatio svotu od *1000 Kruna?* 2. Kojim povodom i zašto?" — odgovorit ćemo u dojdućem broju.

G. M. Lisičaru ne ću da u ovom listu odgovaram na njegovo „Priposlano" u „Obzoru". Odgovorit ću mu na drugome mjestu. *Dr. A. Radić.*

Izdaje „Matica Hrvatska". Za uredništvo odgovara Dr. Ante Radić. Tiska I. hrvatska radnička tiskara.